

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти магістр
з теми: «ІГРОВІ МЕТОДИ ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЯЦІЇ РОЗВИТКУ
ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ»

Виконала: здобувачка вищої освіти Освітньої
програми Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 «Спеціальна освіта»
денної форми здобуття вищої освіти
Ірина КЛИМЕЙКО

Керівник:
Алла СІМКО кандидат психологічних наук,
доцент, старший викладач кафедри логопедії
та спеціальних методик

Рецензент:
Олександр ГУДИМА
кандидат психологічних наук, доцент, доцент
кафедри загальної та практичної психології

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТИМУЛЯЦІЇ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ	9
1.1. Поняття та сутність загального недорозвинення мовлення.....	9
1.2. Розвиток зв'язного мовлення у дошкільників: психологічні та педагогічні аспекти.....	14
1.3. Ігрова діяльність як засіб мовленнєвого розвитку дітей.....	19
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ	26
2.1. Констатуєчий експеримент: мета, завдання, методи, експериментальна база та методика дослідження.....	26
2.2. Експериментальне вивчення сформованості впливу ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення.....	29
2.3. Обговорення результатів констатуєчого експерименту та висновки.....	35
Висновки до розділу 2	43
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ СТИМУЛЯЦІЇ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ	44
3.1. Аналіз існуючих методик та програм.....	44
3.2. Методичні рекомендації з використання ігрових методів у логопедичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.....	54
3.3. Організація ігрової діяльності в освітньому процесі.....	58
Висновки до розділу 3	64
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена тим фактом, що серед основних складових особистісного зростання дитини унікальне місце займає мовлення, завдяки якому в неї виникають життєво необхідні відносини з довкіллям та соціальним світом, відбувається засвоєння культурного досвіду, розвиток розумових якостей тощо.

На думку багатьох науковців (Богуш, 2005; Брушневська, 2017; Дяченко, 2018; Степанова, 2021 та ін.) найскладнішою формою мовленнєвої діяльності є зв'язне мовлення, яке має характер послідовного систематичного розгорнутого висловлювання. В його формуванні яскраво виражений зв'язок мовленнєвих, мисленнєвих та інших пізнавальних процесів.

Завдяки добре розвиненому зв'язному мовленню дитина навчається чітко і логічно мислити, легко налагоджує контакти з іншими людьми, висловлює власні ідеї та бере участь у різних формах дитячої діяльності. В старшому дошкільному віці розвинене зв'язне мовлення є важливою умовою готовності до навчання в школі.

Слід зазначити, що проблема становлення та розвитку зв'язного мовлення у дітей не нова для науки. Її вивченню присвячені праці багатьох вчених (Богуш, 2005; Грейліх, 2019; Калмикова, 2016; Луцан, 2005; Рібцун, 2004 та ін.). Науковці наголошують на тому, що в нормі в оволодінні зв'язним мовленням дитина йде від частини до цілого: від окремих слів до словосполучень, далі до простої фрази та складних речень. Кінцевим етапом зв'язного мовлення є здатність до складання кількох речень, об'єднаних загальним змістом.

Проте, у дітей із недоліками мовленнєвого розвитку (зокрема із ЗНМ), спостерігається порушення послідовності та повноти формування зв'язного мовлення, які проявляються у:

– невмінні зберігати логічну послідовність думок (діти із ЗНМ часто не можуть послідовно викладати інформацію або пов'язувати події та факти в

одну завершену історію. Їхні висловлювання можуть бути розрізненими або непослідовними);

– обмеженому використанні сполучних слів або фраз, яке призводить до нестійких або незавершених висловлювань;

– недостатній деталізації висловлювань (діти з ЗНМ часто пропускають важливі деталі, необхідні для повноцінного розуміння сказаного, тому їхні повідомлення можуть бути занадто загальними або незрозумілими);

– обмеженому використанні різноманітних граматичних структур;

– невмінні правильно завершувати свою думку або розповідь, залишаючи її незакінченою або недоречною.

Окреслені порушення ускладнюють не тільки процес спілкування, але й навчання дітей із ЗНМ. У зв'язку з цим, виникає потреба в застосуванні спеціальних методик, які б допомогли дітям подолати ці труднощі та забезпечили гармонійний розвиток мовлення.

З точки зору науковців (Барна, 2022; Ботвіновва, 2017; Касьяненко, 2022; Лесів, 2018; Мельник, 2018; Чекан, 2022 та ін.) одним із найбільш ефективних засобів стимулювання розвитку мовлення у дітей, зокрема в тих, хто має загальне недорозвинення мовлення, є ігрові методи. Це зумовлено тим, що гра дозволяє не тільки захопити увагу дитини, але й створити сприятливу атмосферу для навчання, в якій можна вільно висловлювати свої думки, ставити запитання, а також вчитися будувати зв'язне мовлення через сюжетні та рольові вправи, співпрацю з іншими дітьми тощо.

Важливість ігрових методів у розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ полягає в тому, що гра активізує мовленнєвий процес, покращує мотивацію до навчання, забезпечує високу емоційну включеність дитини у процес комунікації, дозволяє вивчати нові слова, тренувати граматичні конструкції, покращувати сприйняття мови на слух та практикуватися у формулюванні складних висловлювань.

Отже, актуальність зазначеної проблеми зумовила вибір теми дослідження: «Ігрові методи як засіб стимуляції розвитку зв'язного мовлення

у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання ігрових методів у логопедичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Для досягнення мети необхідно розв'язати такі **завдання дослідження**:

1. Розкрити поняття та сутність загального недорозвинення мовлення.
2. Проаналізувати психологічні та педагогічні аспекти розвитку зв'язного мовлення у дошкільників.
3. Схарактеризувати ігрову діяльність як засіб мовленнєвого розвитку дітей.
4. Здійснити експериментальне вивчення впливу ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.
5. Розробити методичні рекомендації з використання ігрових методів у логопедичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Об'єкт дослідження – особливості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Предмет дослідження – ігрові методи як засіб стимулювання розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Методи дослідження. Для досягнення мети застосовувались методи теоретичного та емпіричного дослідження:

- *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури з досліджуваної проблеми, метод моделювання та ін.;
- *емпіричні*: спостереження (пряме, опосередковане), тестування та опитування (анкетування), експеримент;
- *математичні*: кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.

База дослідження. Дослідження проводилось протягом 2024-2025 н.р. на базі Новояворівського закладу дошкільної освіти №1 Новояворівської міської ради.

В якості гіпотези висловлене наступне припущення: якщо в процесі розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ використовуються ігрові методи, це сприятиме покращенню послідовності, повноти та логічної структури висловлювань, а також розвитку здатності дітей до побудови складних речень і конструкцій, що в свою чергу покращить їх мовленнєву компетенцію.

Методологічну основу дослідження становлять провідні наукові підходи та концепції, що розкривають закономірності розвитку мовлення та особистості дитини дошкільного віку. Основою є положення діалектичного матеріалізму про взаємозв'язок і взаємозумовленість психічних і педагогічних явищ, єдність загального й індивідуального у розвитку особистості; положення про розвиток особистості дошкільника як суб'єкта пізнання, про сутність, способи проектування та механізми реалізації педагогічних технологій, про єдність емпіричного та теоретичного у науковому дослідженні.

Теоретичні основи дослідження ґрунтуються на працях А. Богуш, І. Брушневської, Л. Калмикової, Ю. Рібцун, Н. Савінової, Є. Собонович, М. Шеремет та ін. науковців, які розкривають психолого-педагогічні засади розвитку мовлення дітей. Важливе місце в теоретичній базі посідають положення про ігрову діяльність, як засіб стимуляції мовленнєвого розвитку, що знайшли відображення в працях А. Богуш, О. Войчак, Н. Луцан, Т. Мельник, Ю. Рібцун, О. Швець та ін. Психолого-лінгвістичну основу становлять дослідження О. Гаврилової, Т. Ковальнової, С. Куранової, які розкривають закономірності становлення мовленнєвої діяльності дошкільників, а також роботи М. Кляп, І. Лесів та ін. що висвітлюють специфіку мовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у процесі вивчення проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ вперше ігрові методи розглядаються не лише як дидактичний засіб навчання, а як ефективний механізм стимуляції мовленнєвої активності,

комунікативної ініціативності та творчого самовираження дитини.

В ході дослідження розроблено методичні рекомендації з використання ігрових методів у логопедичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення, які акцентують увагу на необхідності індивідуалізації ігрових завдань, спрямованості ігор на розвиток конкретних мовленнєвих навичок, системності роботи, використанні ігор у різних видах діяльності дітей.

Теоретична значущість дослідження полягає у науковому обґрунтуванні ролі та місця ігрових методів у системі стимуляції розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. У роботі визначено психолого-педагогічні основи ігрової діяльності як провідного засобу мовленнєвого розвитку, уточнено сутність понять «ігрові методи», «мовленнєва активність», «зв'язне мовлення» у контексті логопедичної практики. Теоретично обґрунтовано комплекс педагогічних умов, які забезпечують ефективне використання ігрових технологій у розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ.

Практична значущість дослідження визначається тим, що його результати можуть бути використані у практичній діяльності вихователів, логопедів, психологів і педагогів закладів дошкільної освіти для підвищення ефективності мовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ засобами гри. Розроблені в процесі дослідження методичні рекомендації, система ігор та вправ, спрямованих на формування зв'язного мовлення, можуть бути впроваджені у логопедичну практику, індивідуальну та групову роботу з дітьми.

Результати дослідження також можуть бути використані у процесі підготовки майбутніх фахівців – студентів педагогічних університетів, що вивчають спеціальності «Дошкільна освіта» та «Спеціальна освіта (логопедія)». Отримані матеріали можуть стати теоретико-методичною основою для подальших наукових пошуків, спрямованих на удосконалення логопедичної роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи обговорювалися та отримали схвалення на *XI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи»* на пошану професора Шинкарюка А.І., 27 жовтня 2025 р., м. Кам'янець-Подільський, Україна.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлені у тезах:

1. Клімейко І. & Сімко А. Ігрові методи як засіб стимуляції розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *«Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» (на пошану професора Шинкарюка А.І.)* : матеріали *XI Міжнародної науково-практичної конференції*, 27 жовтня 2025 р. / за ред. Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2025. С. 105-109.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи складає 79 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТИМУЛЯЦІЇ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ

1.1. Поняття та сутність загального недорозвинення мовлення

Аналіз наукових джерел з теми дослідження дозволив встановити, що загальне недорозвинення мовлення є досить поширеним мовленнєвим порушенням серед дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Його вивчення знайшло широке відображення в працях багатьох науковців у різних сферах педагогіки, дефектології та психолінгвістики.

Зокрема, вітчизняні дослідники (Дідкова, 2010; Рібцун, 2012 та ін.) підкреслюють, що ЗНМ має складну природу і може включати різноманітні аспекти мовленнєвих порушень, зокрема, проблеми з фонематичним слухом, словниковим запасом, граматичною структурою мови, а також здатністю до зв'язного мовлення.

Вивчаючи основні прояви загального недорозвинення мовлення, науковці (Кляп, 2018; Ревуцька, 2009; Тищенко, 2016; Шеремет, 2009; та ін.) виокремлюють:

- затримку мовленнєвого розвитку (діти з ЗНМ зазвичай починають говорити пізніше за своїх однолітків);
- порушення фонетичної сторони мовлення (мова дітей із ЗНМ може бути нечіткою, з порушенням вимови звуків, заміною одних звуків на інші, що ускладнює розуміння);
- недорозвинення граматичної структури мовлення (діти можуть використовувати обмежену кількість граматичних форм, порушувати правила словозміни, не володіти складними синтаксичними конструкціями);
- порушення словникового запасу (обмежений словниковий запас в дітей із ЗНМ проявляється у використанні простих слів замість більш складних або синонімів, або ж у труднощах у розумінні нових слів);

– недостатній розвиток зв'язного мовлення (у дітей з ЗНМ часто спостерігається порушення послідовності та логічної структури мовлення).

Огляд літературних джерел (Белова, 2010; Бойчук 2019; Грибова, 2015; Купрієнко, 2019 та ін.) дозволив окреслити внутрішні та зовнішні причини, які можуть призвести до ЗНМ.

Так, до внутрішніх причин фахівці відносять певні фізіологічні чинники, які вплинули на дитину під час вагітності матері, під час пологів чи в ранньому віці. Сюди можна віднести: спадкові захворювання; захворювання матері під час виношування дитини; шкідливі звички когось з батьків дитини; родові травми чи складні пологи; різноманітні фізичні перевантаження під час вагітності.

До зовнішніх причин відносяться фізіологічні та соціальні фактори, які здійснювали свій вплив на дитину в перші роки життя: травми голови; інфекційні захворювання, що впливають на мозок дитини; неправильні педагогічні підходи в родині; педагогічна занедбаність тощо.

І. Брушневська наголошує на тому, що в багатьох випадках ЗНМ є наслідком взаємодії різних факторів, а характер аномалії залежить також від часу ураження. Найтяжчі ураження зазвичай виникають у періоді раннього ембріогенезу, тобто на 3-4 місяці вагітності матері (Брушневська, 2017: 32).

За клінічними видами науковці виокремлюють три групи дітей із ЗНМ:

1 група – неускладнена форма ЗНМ (необтяжений варіант). Ця група характеризується порушеннями мовленнєвого розвитку, які не супроводжуються додатковими неврологічними або психопатологічними розладами. Діти з такою формою ЗНМ мають затримку в розвитку мови, але в основному їх мовлення здатне до нормалізації за умови корекційної роботи. Найчастіше порушення проявляються у недостатньому розвитку словникового запасу, граматичних структур, а також у спроможності до складання зв'язних висловлювань. Однак, діти з неускладненою формою ЗНМ не мають виражених порушень у когнітивній сфері, психічному розвитку чи поведінці;

2 група – ускладнені форми ЗНМ (обтяжений варіант). Ця група характеризується складнішою симптоматикою та патогенезом, оскільки мовленнєвий розвиток дітей супроводжується іншими неврологічними та психопатологічними симптомами. Діти з цією формою ЗНМ часто мають не тільки порушення мовленнєвого розвитку, а й проблеми з психомоторним розвитком, емоційною сферою та поведінкою. Вони можуть демонструвати труднощі у концентрації уваги, гіперактивність, порушення сну та інші неврологічні розлади.

Корекція цієї групи дітей потребує інтегративного підходу, який включає роботу не лише з мовленнєвими порушеннями, але й з емоційно-психологічним та соціальним розвитком;

3 група – грубе недорозвинення мовлення. Ця група включає дітей із серйозними мовленнєвими порушеннями, які пов'язані з органічним ураженням мовних відділів головного мозку. Це може бути результатом різних факторів, таких як перинатальні ураження, черепно-мозкові травми, порушення мозкового кровообігу тощо. У дітей цієї групи спостерігається важке порушення всіх аспектів мовлення – фонематичного сприйняття, фонології, лексики та граматики. Мовлення може бути дуже обмеженим або зовсім відсутнім.

Діти з грубим недорозвиненням мови потребують спеціалізованого лікування, в тому числі медичного та корекційного втручання. Враховуючи серйозність порушень, корекція такого розвитку є складною і тривалою, і часто включає в себе як медичні, так і педагогічні методи.

За ступенем прояву ЗНМ, Н. Голуб, О. Потамошнієва, Н. Хребтова виділяють 4 рівні мовного розвитку:

- I рівень – відсутність загальнозживаного мовлення – «безмовні діти»;
- II рівень мовного розвитку – зародки загальнозживаного мовлення, бідність словникового запасу та явища аграматизму;
- III рівень – поява розгорнутої фразової мови, недорозвинення звукової та смислової сторін;

– IV рівень мовного розвитку – незначні порушення в розвитку лексико-граматичної та фонетико-фонематичної сторін мовлення (Голуб, Потамошнієва, Хребтова, 2017).

Як зазначають Л. Дідкова, С. Куранова, І. Марченко та ін. мовленнєва діяльність дітей із ЗНМ накладає відбиток на їхній інтелектуальній, сенсорній, емоційно-вольовій сферах. Це пов'язано із взаємозв'язком мовленнєвих порушень з іншими сторонами психічного розвитку (Дідкова, 2010; Куранова, 2017; Марченко, 2019)

Отже, у дітей, які мають ЗНМ можуть страждати такі мисленнєві операції як: порівняння; класифікація; аналіз; синтез; словесно-логічне мислення.

Для дітей із ЗНМ характерний низький рівень пізнавальної діяльності, обсяг уявлень про навколишній світ бідний, при встановленні причинно-наслідкових зв'язків виникають труднощі. Динаміка мисленнєвих процесів уповільнена. Більшості властива ригідність мислення. Наочно-образне мислення відстає в розвитку.

У дошкільників із ЗНМ часто виникають труднощі при використанні словесної інструкції, мовленнєва активність є зниженою, вони не можуть утримати словесний ряд, оскільки мають обмежений обсяг пам'яті. Не зважаючи на це, вони мають потенційні можливості для того, щоб оволодіти різними абстрактними поняттями, із допомогою дорослого.

Смислова пам'ять є відносно збереженою проте характеризується зниженням продуктивності запам'ятовування. Діти можуть губити елементи певних завдань, або ж лише частково відтворити послідовність.

Логічна діяльність дітей, які мають загальне недорозвинення мовлення характеризується нестійкістю, відсутністю контролю за правильністю виконання завдання. Під час порівняння предметів, вони орієнтуються на другорядні ознаки чи випадкові. Це говорить про труднощі у виділенні суттєвих ознак предметів, складнощі виникають при підбиранні слів-аналогій на основі порівняння, діти не розуміють змісту загадок.

Низький рівень розвитку основних властивостей уваги: недостатня стійкість та обсяг; обмежені можливості її розподілення. Увага є нестійкою, дитина дуже часто відволікається, або ж виснажується після певного виду навантаження.

Зорові уявлення є неточними. Так, наприклад, при зоровому впізнанні предмета в різних умовах, їм потрібно більше часу. Спостерігаються певні труднощі в зорово-просторовому орієнтуванні.

Діти, які мають загальне недорозвинення мовлення є малоактивними, не виявляють ініціативи при спілкуванні, це пов'язано, насамперед, із стійкими порушеннями в діяльності спілкування та незрілістю мотиваційної сфери. Спілкування старших дошкільників із ЗНМ носить переважно ситуативно-діловий характер, що не відповідає віковій нормі.

Характерним для дітей із ЗНМ є також те, що вони мають повільніший розвиток усіх видів моторної діяльності: загальної, дрібної, мимічної та артикуляційної. Це проявляється при виконанні окремих рухів, спостерігається загальна незграбність, зниження швидкості та спритності, утруднення при виконанні певної серії рухів. Дитині важко виконувати дії за інструкцією чи відтворювати послідовність елементів рухів, переключатися з однієї справи на іншу.

Отже, загальне недорозвинення мовлення – це порушення мовленнєвого розвитку, яке характеризується відставанням дитини в розвитку мови в порівнянні з віковими нормами. Таке відставання може стосуватися різних аспектів мовлення, включаючи фонетичну, лексичну, граматичну та когнітивну складові. ЗНМ може проявлятися у дітей як у вигляді затримки мовленнєвого розвитку, так і у вигляді порушення окремих аспектів мовлення, таких як фонематичний слух, мовна пам'ять, граматична структура речень, виразність мови тощо.

1.2. Розвиток зв'язного мовлення у дошкільників: психологічні та педагогічні аспекти

Проблема зв'язного мовлення та його формування завжди була і залишається актуальною, оскільки вона є одним із центральних освітніх завдань (А. Богуш, 2005; Л. Калмикова, 2016; Куранова, 2019 та ін.).

Проаналізуємо погляди науковців на визначення сутності поняття «зв'язне мовлення» (Таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Зміст поняття «зв'язне мовлення» в різних джерелах

№	Автор	Визначення
1.	А. Богуш	А. Богуш акцентує увагу на тому, що зв'язне мовлення є основою для ефективного спілкування. На думку науковиці – уміння логічно і послідовно викладати думки дозволяє дитині висловлювати свої ідеї та почуття, що є важливим для соціальної взаємодії та успішного навчання (А. Богуш, 2005).
2.	Л. Калмикова	З точки зору Л. Калмикової, розвиток мовлення безпосередньо пов'язаний з розвитком мислення. Дослідниця зазначає, що в процесі побудови зв'язних висловлювань дитина вчиться аналізувати, порівнювати, узагальнювати інформацію, що сприяє формуванню її когнітивних здібностей (Калмикова, 2016).
3.	С. Бойчук, А. Купрієнко	Зв'язне мовлення – це процес організації висловлювання, який є результатом свідомої діяльності мовця. Воно формується у взаємодії між дитиною та її соціальним оточенням, відображаючи рівень її мислення та мовленнєвого розвитку (Бойчук, Купрієнко, 2019).
4.	М. Шеремет, О.Ревуцька	Зв'язне мовлення – це монологічне мовлення, точніше – процес, діяльність мовця, послідовний усний чи письмовий виклад думок, знань. Результатом такої діяльності стає текст, тобто сукупність взаємопов'язаних самостійних речень, об'єднаних спільним предметом (темою) й головною думкою висловлювання за допомогою мовних (лексичних, граматичних й інтонаційних) засобів» (Шеремет, Ревуцька, 2009).
5.	І. Марченко	Терміном «зв'язне мовлення» називають розділ методичної науки, завданням якого є навчання дітей розумінню і побудові висловлювання з огляду на мету, умови спілкування, дотримуючись норм літературної мови (Марченко, 2017).

На основі проаналізованої інформації, ми будемо розуміти термін «зв'язне мовлення» у трьох значеннях. По-перше, як процес, коли одна особа висловлює свої думки або знання, а інша особа їх приймає, слухає та розуміє. По-друге, зв'язне мовлення включає в себе також результат цього процесу – текст-висловлювання, який характеризується смисловою та структурною єдністю. По-третє, це область методичної науки, яка має на меті навчити дітей розуміти, відтворювати та створювати висловлювання з урахуванням їхніх цілей та умов спілкування, дотримуючись літературних норм мови.

Розвиток зв'язного мовлення у дітей є важливим етапом в їхньому загальному розвитку. Психологічні основи цього процесу ґрунтуються на кількох ключових аспектах, а саме:

– у дітей мова розвивається паралельно з мисленням. Спочатку вони використовують слова у вигляді окремих елементів, але з часом починають комбінувати їх у прості фрази. Це пов'язано з розвитком конкретного мислення і здатності розуміти логічні зв'язки між об'єктами та явищами.

– в процесі емоційно-особистісного розвитку діти починають виявляти бажання спілкуватися. Спільна взаємодія з батьками, вихователями та однолітками сприяє формуванню соціальних навичок, а також розширює словниковий запас;

– важливим джерелом розвитку зв'язного мовлення є спілкування з оточуючими. Діти вчаться організовувати свої думки, формулювати питання, відповідати на них, обговорювати події та переживання (Соботович, 2002).

Основна функція зв'язного мовлення – комунікативна, яка передбачає здатність до ефективного обміну інформацією між людьми. Комунікація може відбуватися в двох основних формах: діалог та монолог.

Діалог – це форма мовлення, в якій взаємодіють двоє або більше співрозмовників (Рібцун. Понятійно-термінологічний словник, 2022). Важливою особливістю діалогу є його взаємність: кожен учасник обміну інформацією одночасно виступає і як співрозмовник, і як слухач. Це сприяє

розвитку таких навичок, як: активне слухання, здатність до адекватної реакції на репліки співрозмовника, формулювання чітких і зрозумілих запитань і відповідей.

У діалозі також важливим є вміння підтримувати розмову, ставити запитання, висловлювати згоду чи незгоду, а також переключатися між темами.

Монолог – це форма мовлення, в якій один учасник спілкування висловлюється безпосередньо, не очікуючи відповіді від інших (Рібцун. Понятійно-термінологічний словник, 2022). Це може бути, наприклад, доповідь, розповідь, есе або навіть одностороння бесіда. У монологі важливо зберігати логічну структуру думки, чітко і зрозуміло передавати інформацію, а також вміти підтримувати увагу слухачів. Для цього необхідні такі вміння, як побудова послідовних і логічних думок, використання мовних засобів тощо. Обидві форми мовлення мають свою специфіку та вимагають різних навичок, але обидві вони важливі для розвитку комунікативних здібностей дітей. Навички діалогічного мовлення зазвичай формуються значно раніше, а монологічне мовлення потребує більшої зрілості мислення і структурованості мовних висловлювань.

Закладання основи діалогічного мовлення відбувається у дітей ще задовго до безпосереднього акту комунікації. Так, спеціалісти є переконаними, що взаємні «вдивляння» дорослого і немовляти в обличчя один одному у перші тижні його життя, а також лепет і агукання, які формуються трохи згодом, становлять дану первинну форму діалогу, коли дитина може як ініціювати певну послідовність інтеракцій, так і завершити її (наприклад, відвернутися чи заспокоїтися, стишитися).

На другому році життя у процесі спілкування дитина оволодіває елементарним досвідом комунікативної діяльності й саме активне самостійне мовлення стає основним засобом її спілкування. Ініціативна розмова найчастіше полягає в тому, що вона висловлює свої прохання, називає, вказує, повідомляє чи вимагає.

Поступово у процесі фізичного, психічного, соціального, особистісного розвитку дитини у неї розвиваються різні напрямки мовлення (наприклад, звуковимова, формується лексичний запас слів, опановуються граматичні конструкції), що у свою чергу робить можливим саме зв'язне мовлення (Феденко, Стахова, 2017).

Так, вже на третьому році життя у дитини розвивається як розуміння мови, так і активне мовлення, завдяки чому вона починає користуватися переважно діалогічною формою мовлення. Це виражається в прямому зверненні до співрозмовника й складається з прохання про допомогу, а також відповідей на запитання дорослого (Яковенко, 2013).

На четвертому році життя відбуваються досить істотні зміни у розвитку мовлення дітей. В цей період відбувається значні зміни у межах ключової форми діяльності дитини, згідно з якими на заміну загальним маніпуляціям з предметами приходять саме сюжетно-рольова гра, яка у свою чергу формує значні вимоги щодо використання дитиною власного мовлення й тим самим закладає основи їх діалогічної компетентності.

Дитина п'ятого року життя вже здатна активно вступати у розмову й брати участь у колективній бесіді. Зважаючи на те, що в дитини цьому віку загальні форми діалогічного мовлення вже сформовані, тому ключовий акцент є зверненням на те, аби навчити її вступати саме у невимушену розмову та самостійно будувати діалогічні висловлювання й постійно підтримувати при цьому запропоновану тему розмови завдяки запитанням і доповненням.

На рівні із цим у дітей відбувається розвиток такої навички мовлення, як зосередженість. Це виражається у тому, що вони можуть відповідати на запитанням, не відхиляючись при цьому від його змісту, а також вести колективний діалог як у невимушеній формі, так й під час організованих занять, використовуючи при цьому різноманітні засоби інтонаційної виразності (Марченко, 2017).

Діалог дітей 6-го року життя є не просто освоєнням композиційної форми мовлення, а й важливою складовою соціального мовлення й

становлення їхньої особистості. Ця особливість проявляється у тому, що діалогічне спілкування потребує від дитини не лише орієнтації на зміст повідомленням, але за основу вона бере також і власні інтереси, враховуючи при цьому позицію співрозмовника.

Достатній рівень діалогічного мовлення тут проявляється у тому, що дитина в цьому віці вміє запитати, заперечити, обґрунтувати думку, подякувати, вибачитися, розповісти про себе тощо. Таке вдосконалення вербальної складової мовлення поєднується із розвитком у дітей невербальних вмінь, тобто здатності говорити лагідним тоном, чітко і не поспішаючи, застосовувати інтонаційну виразність.

Отже, розвиток зв'язного мовлення є ключовим етапом психолого-лінгвістичного розвитку дітей дошкільного віку, адже він забезпечує формування основ комунікації та взаємодії з навколишнім світом. Мовлення в цей період має важливу комунікативну функцію, адже дозволяє дитині не лише обмінюватися інформацією, а й виражати власні думки, почуття та переживання.

Важливими формами мовлення є діалог та монолог, кожна з яких має свої особливості та педагогічне значення. Діалог сприяє розвитку соціальних навичок, вміння слухати, ставити запитання та реагувати на інформацію іншої людини, що є основою для розвитку критичного мислення та соціальної адаптації. У свою чергу, монологічне мовлення вимагає від дитини вміння чітко і послідовно виражати свої думки, що є важливим для розвитку мовленнєвої самостійності та організації власних висловлювань.

Психологічні та педагогічні аспекти розвитку зв'язного мовлення дошкільників свідчать про важливість активної взаємодії з оточенням, як в сім'ї, так і в освітніх установах. Систематична робота з формування зв'язного мовлення допомагає дітям набути необхідних комунікативних навичок для ефективного спілкування та навчання в майбутньому, що є основою для подальшого розвитку їхніх когнітивних, емоційних та соціальних здібностей. Таким чином, розвиток зв'язного мовлення в дошкільному віці є

важливим чинником для формування повноцінної мовленнєвої компетенції дітей, що має довгострокове значення для їхнього навчання та соціальної адаптації в майбутньому.

1.3. Ігрова діяльність як засіб мовленнєвого розвитку дітей

Ігрова діяльність виступає одним із найефективніших засобів мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Вона забезпечує природне, ненав'язливе включення дитини в мовленнєву взаємодію, стимулює її до самостійного формулювання думок, постановки запитань, ведення діалогу, переказу, опису подій чи предметів. У процесі гри діти не лише повторюють і закріплюють засвоєні мовні зразки, а й активно опановують нові мовленнєві структури, розширюють словниковий запас, удосконалюють граматичний лад мовлення.

Особливо важливим є те, що гра має емоційно забарвлений характер, а отже, сприяє зниженню мовленнєвого бар'єра у дітей із порушеннями мовного розвитку. Завдяки грі дитина:

- відчуває себе впевненіше,
- в неї з'являється мотивація до висловлювання,
- потреба бути почутою,
- прагнення до взаємодії.

Саме в умовах гри створюється середовище, де мовлення використовується як засіб досягнення мети, виконання ігрового завдання, комунікації з партнером.

Різноманіття видів ігор – від мовленнєвих і дидактичних до сюжетно-рольових, театралізованих, настільно-друкованих – дозволяє педагогу (логопеду) диференціювати підхід до кожної дитини відповідно до її мовленнєвого рівня та інтересів. Це дає змогу не лише розвивати зв'язне мовлення як окрему мовну функцію, а й формувати комунікативну компетентність загалом. Тому ігрова діяльність розглядається не лише як

метод, а як важлива умова формування мовленнєвих навичок у дошкільників.

Історичний аналіз використання гри як засобу розвитку мовлення в дітей свідчить про її глибоке коріння у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. Ще в античні часи видатні філософи, зокрема Платон та Арістотель, підкреслювали важливість гри для виховання дитини. Вони вважали гру природною формою діяльності, яка сприяє моральному та розумовому становленню особистості.

У середньовіччі гра втратила свою виховну функцію, проте в період Відродження інтерес до неї знову активізувався, особливо в контексті гармонійного розвитку дитини.

У XVIII–XIX століттях ігрова діяльність почала визнаватися окремим напрямом педагогічної роботи. Видатний німецький педагог Ф. Фребель увів поняття «гра як метод навчання» та запропонував спеціальні ігрові матеріали, які сприяли розвитку мовлення, мислення, сприймання й уяви. Його ідеї знайшли продовження у працях Я. Коменського, Й. Песталоцці, М. Монтесорі, які також акцентували увагу на значенні гри для формування мовленнєвої діяльності та соціалізації дитини.

У вітчизняній педагогіці гра завжди розглядалася як провідна діяльність дітей дошкільного віку, засіб розвитку особистості дитини, її мовлення, мислення та уяви.

Сьогодні ігрова діяльність визнана основним засобом мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Вона активно використовується у логопедичній та корекційно-розвивальній роботі з дітьми із мовленнєвими порушеннями, зокрема із ЗНМ, оскільки органічно поєднує навчання та розвагу (М.Шеремет, І.Мартиненко, 2008).

Ю. Рібцун акцентує увагу на тому, що гра є провідною діяльністю дитини-дошкільника, тому під час її застосування охоплюються всі сторони особистості: дитина рухається, говорить, сприймає, думає. Під час гри активно працюють уява і пам'ять дитини, посилюються її емоційні та вольові прояви. Дитина вчиться долати труднощі, пізнає навколишній світ і шукає рішення у складних ситуаціях.

«Коли дитина отримує завдання в грі, вона виконує його не тільки через рухи чи жести, але й словами. Дошкільник прагне, щоб його мовлення було максимально схожим на мовлення дорослих, яких він зображує в процесі гри. Це сприяє активації пасивного словника і засвоєнню нових слів, причому цей процес відбувається значно швидше та міцніше, ніж поза грою. Саме в грі відбувається розвиток психічних процесів, удосконалення мовлення та формування моральних якостей особистості» (Рібцун, 2004: 150).

В науковій літературі процес впровадження гри в роботу з мовленнєвого розвитку дітей описується як мовленнєво-ігрова діяльність. А. Богуш і Н. Луцан під мовленнєво-ігровою діяльністю розуміють двокомпонентне утворення, в основі якого лежить розвиток дитячого мовлення засобами гри (Богуш, Луцан, 2005).

З точки зору, яку висловлює О. Грейліх, цей підхід поєднує елементи ігрової діяльності та мовленнєвого розвитку, забезпечуючи інтеграцію навчання через гру з активною мовленнєвою практикою (Грейліх, 2019).

Мовленнєво-ігрова діяльність передбачає, що дитина не лише бере участь у грі, а й активно використовує мовлення для виконання різноманітних завдань, спілкування з партнерами по грі, а також для вираження своїх думок і емоцій. У процесі цієї діяльності дитина розвиває не тільки мовленнєві навички, але й когнітивні здібності, соціальні вміння та емоційно-вольові якості.

Завдяки такій інтеграції, мовлення стає органічною частиною гри, що дозволяє дітям засвоювати нові слова, граматичні конструкції та мовленнєві вирази, використовуючи їх у конкретних ситуаціях. Мовленнєво-ігрова діяльність сприяє активному розвитку комунікативних навичок та формує у дітей здатність до конструктивної мовленнєвої взаємодії в різних контекстах.

Мовленнєво-ігрова діяльність здобувачів дошкільної освіти реалізується у вигляді ігор-занять, під час яких застосовуються різноманітні ігрові методи та прийоми освітньої діяльності: ігрові діалоги, дидактичні, рухливі, сюжетно-рольові, народні ігри, ігрові мовленнєві ситуації тощо (Богуш, 2005:

52).

Вибір ігор і методів для мовленнєвої діяльності залежить від віку дітей, оскільки кожен етап розвитку має свої особливості та потреби. Охарактеризуємо їх.

1. Молодший дошкільний вік (3-4 роки). На цьому етапі основною метою є активізація мовлення, розширення словникового запасу і навчання базовим граматичним структурам, тому застосовувані ігри повинні бути простими, з чіткими і зрозумілими завданнями. Наприклад:

– ігрові діалоги (діти починають вчитися вести прості діалоги: грати в магазин чи лікаря. Важливо, щоб ігрові діалоги були на рівні коротких фраз та запитань);

– дидактичні ігри (гра з картками, сортування предметів за кольором або формою допомагає вивчати нові слова і зміцнює зв'язок між словами та предметами);

– рухливі ігри стимулюють фізичну активність та одночасно сприяють розвитку мовлення через інструкції (наприклад, «постав перед собою червоний м'яч»).

2. Середній дошкільний вік (4-5 років). У цьому віці діти вже здатні складати прості речення та починають використовувати їх у більш складних ігрових ситуаціях. Важливо зберігати ігрову активність, але при цьому ускладнювати завдання, залучаючи дітей до використання різноманітних мовних конструкцій. Наприклад:

– сюжетно-рольові ігри (діти можуть брати на себе більш складні ролі: грати в «магазин», «школу» або «сім'ю». Важливо, щоб у цих іграх з'являлись нові слова, фрази, а також складніші граматичні структури);

– ігрові мовленнєві ситуації (використання ігор, в яких дитина повинна вживати нові слова та вирази в контексті, допомагає закріпити їх у пам'яті);

– народні ігри (залучення до традиційних українських ігор сприяє розвитку мовленнєвої активності та інтонації).

3. Старший дошкільний вік (5-6 років). Це період розвитку зв'язного

мовлення, ускладнення сюжетів і більш активного використання мови для розповідання, аргументації та пояснення. Діти здатні будувати логічні ланцюжки, формулювати думки та розповідати історії. На цьому етапі доцільними будуть:

- сюжетно-рольові ігри, в яких діти активно використовують складніший діалог і починають розігрувати цілі історії з більш детальним сюжетом, наприклад, грати в «лікарню», «свято» або «пошук скарбів»;

- дидактичні ігри з деталями – ігри, де потрібно створювати історії на основі карток або малюнків, сприяють розвитку зв'язного мовлення та творчості;

- ігри з загадками та ребусами стимулюють дітей до використання логіки і збагачують мовлення новими словами та виразами.

4. Підготовчий до школи вік (6-7 років). Цей етап характеризується активним удосконаленням мовленнєвих навичок, розвитком абстрактного мислення та здатності виражати складні думки в мовленні. Діти можуть виконувати більш складні завдання, що вимагають побудови складних речень, аргументації та пояснень. Зокрема:

- ігрові мовленнєві ситуації, в яких дитина повинна описати, пояснити чи переконати співрозмовника (наприклад, «Що я бачу?» або «Що я хочу?»), активно стимулюють розвиток зв'язного мовлення;

- рольові ігри з елементами соціальної взаємодії (важливо, щоб діти вміли ставити запитання, підтримувати бесіду, вирішувати конфлікти в рамках гри, що є важливим етапом перед вступом до школи);

- народні ігри з ритмічними елементами: ігри з використанням пісень, віршів та загадок допомагають розвивати ритмічність мовлення і покращують вимову.

Підбір мовленнєвих ігор залежить від віку дітей, оскільки кожний віковий етап потребує відповідних завдань та методів. Для молодших дошкільників важливі прості ігри з базовим словниковим запасом, для середніх – сюжетно-рольові ігри, що сприяють розвитку складніших

мовленнєвих конструкцій, а старші діти здатні активно використовувати мову для побудови розповідей, аргументацій та розв'язання складних ситуацій. Усі ці види діяльності повинні органічно вписуватися в ігрову форму, яка залишається основним засобом навчання та розвитку дітей дошкільного віку. Отже, ігрова діяльність є одним з найефективніших засобів розвитку мовлення у дошкільників. Вона сприяє не лише активному збагаченню словникового запасу, а й розвитку комунікативних навичок, зокрема вміння виразно та логічно будувати фрази та речення. Під час гри діти освоюють різноманітні мовні конструкції, здобувають досвід у використанні мови в різних соціальних контекстах і ситуаціях.

Ігри з мовленнєвими елементами дозволяють дітям вільно експериментувати з мовними формами, активно застосовувати нові слова та вирази, що сприяє їх швидкому засвоєнню і закріпленню. Вони мають високу мотивацію до участі в таких іграх, що дозволяє значно посилити ефект навчання.

Інтеграція ігрової діяльності в процес мовленнєвого розвитку дошкільників є надзвичайно важливою для формування не тільки мовних навичок, а й когнітивних, емоційних та соціальних вмінь, які є основою для подальшого навчання та адаптації в соціумі. Ігрові методи дозволяють створити сприятливу атмосферу для розвитку дитини, забезпечуючи природне та безперервне засвоєння мовних умінь.

Висновки до розділу 1

Вивчення теоретичних основ стимуляції розвитку зв'язного мовлення у дошкільників із ЗНМ дозволило дійти наступних висновків:

1) загальне недорозвинення мовлення – це порушення мовленнєвого розвитку, яке характеризується відставанням у розвитку мовлення порівняно з віковими нормами. Це явище включає різноманітні мовленнєві труднощі, які можуть проявлятися в затримці розвитку словникового запасу, порушеннях

граматичної будови мови, недостатній розвиненості зв'язного мовлення та інших аспектах мовленнєвого функціонування;

2) проблема розвитку зв'язного мовлення та його формування (зокрема у дітей із ЗНМ) завжди була і залишається актуальною, оскільки вона є одним із центральних освітніх завдань і забезпечує формування основ комунікації та взаємодії з навколишнім світом.

Психологічні та педагогічні аспекти розвитку зв'язного мовлення дошкільників із ЗНМ свідчать про важливість систематичної роботи та використання різноманітних засобів, одним з найефективніших серед яких є ігрова діяльність;

3) ігрова діяльність сприяє не лише активному збагаченню словникового запасу, а й розвитку комунікативних навичок, зокрема вміння виразно та логічно будувати фрази та речення. Під час гри діти освоюють різноманітні мовні конструкції, здобувають досвід у використанні мови в різних соціальних контекстах і ситуаціях.

Ігри з мовленнєвими елементами дозволяють дітям вільно експериментувати з мовними формами, активно застосовувати нові слова та вирази, що сприяє їх швидкому засвоєнню і закріпленню. Вони мають високу мотивацію до участі в таких іграх, що дозволяє значно посилити ефект навчання.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

2.1. Констатуючий експеримент: мета, завдання, методи, експериментальна база та методика дослідження

З метою виявлення початкового рівня сформованості зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ та оцінки впливу ігрової діяльності на його розвиток був проведений констатуючий експеримент. Дослідження дозволило зібрати первинну інформацію, яка стала основою для подальшого педагогічного впливу та оцінювання його ефективності.

Мета експерименту – визначити стан сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ в умовах повсякденного та ігрового спілкування та дослідити наявність впливу ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення.

Завдання експерименту:

1. Дослідити здатність дітей до побудови логічно послідовного висловлювання.
2. З'ясувати рівень розвитку навичок переказу та мовленнєвої активності.
3. Визначити ступінь прояву комунікативності в процесі ігрової діяльності.
4. Виявити особливості мовленнєвої взаємодії у вільному спілкуванні з однолітками.
5. Дослідити наявність впливу ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення.

Для реалізації завдань дослідження було застосовано наступні діагностичні методики:

Діагностичне завдання № 1: Переказ прослуханого тексту

Дітям пропонувалося уважно прослухати казку В. Сухомлинського «Сонце і сонечко» (див. Додаток А), а потім переказати її зміст. Метою було оцінити рівень розуміння, зв'язність викладу, послідовність думок, використання мовних засобів.

Діагностичне завдання № 2: Спостереження за вільним мовленнєвим спілкуванням

У ході вільної діяльності дітей (гра, самостійна взаємодія тощо) здійснювалося спостереження з подальшою експертною оцінкою таких параметрів: ініціативність у спілкуванні, чіткість висловлювань, уміння підтримати діалог, активність у мовленнєвій взаємодії.

Діагностичне завдання № 3: Вивчення рівня комунікативності в грі

Застосовано методику М. Лісіної, яка дозволяє оцінити готовність до спілкування в ігровій ситуації, частоту звернень до однолітків, реакції на прохання, емоційно-мовленнєву включеність у гру. Це дало змогу виявити, як саме ігрова діяльність впливає на розвиток мовлення та комунікативної компетентності.

Експеримент проводився на базі Новояворівського закладу дошкільної освіти №4 Новояворівської міської ради.

Для забезпечення обґрунтованості та достовірності результатів дослідження, на етапі підготовки було сформовано експериментальну групу, до якої увійшли 8 дітей дошкільного віку (5,5–6,5 років) із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ). Група була відібрана з урахуванням чітко визначених критеріїв, які дозволили максимально точно дослідити вплив ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення саме у цієї категорії дітей.

Надамо коротку характеристику досліджуванім експериментальній групі (Табл. 2.1).

Діагностика дітей старшого дошкільного віку (5,5–6,5 років) із ЗНМ проводилася протягом тижня у звичному для дітей середовищі – в груповій

кімнаті. Для збереження емоційного комфорту та достовірності результатів, діти залучалися до роботи у спокійній, доброзичливій атмосфері.

Таблиця 2.1

Коротка характеристика учасників досліджуваної групи

№	Ім'я, ініціали	Рівень ЗНМ	Характеристика
1.	Максим А.	II	Значні мовленнєві порушення, фразове мовлення обмежене простими реченнями (2–3 слова); через труднощі у спілкуванні наявні прояви емоційної нестабільності (тривожність, агресія); відчуває труднощі у взаємодії з однолітками, уникає складних ігор через обмежену можливість висловлювати свої думки.
2.	Поліна А.	II	Мовлення порушене на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях; використовує окремі спотворені слова; фразове мовлення майже відсутнє; словниковий запас обмежений простими назвами; спостерігається тривожність та роздратованість у ситуаціях мовного дискомфорту.
3.	Дмитро П.	III	Має труднощі з побудовою речень; мова уповільнена, часто з паузами; обмежене вживання прикметників і дієслів; активність у грі помірною; розуміє інструкції, але ініціатива у спілкуванні слабка.
4.	Аліна С.	III	Вживає переважно окремі слова або короткі фрази (1–2 слова); мовлення емоційно забарвлене, але непослідовне; уникає спілкування, часті невербальні реакції; спостерігається знижена мотивація до мовленнєвої діяльності.
5.	Ігор К.	III	Володіє фразовим мовленням, однак структура речень порушена; часто пропускає службові слова; активно взаємодіє з однолітками, але потребує мовленнєвих підказок; легко переключається з теми на тему.
6.	Лілія О.	II	Словниковий запас дуже обмежений, переважно іменники; мовлення потребує значної корекції; часто спілкується за допомогою жестів; зниження інтересу до вербальної взаємодії, але проявляє інтерес до сюжетно-рольових ігор.
7.	Назар Р.	III	Мовлення ситуативне, використовує прості фрази з 2–4 слів; має труднощі з послідовністю висловлювання; у грі охоче спілкується, але потребує допомоги дорослого для активізації мовлення; проявляє позитивну мотивацію до навчання.
8.	Софія Г.	III	Мовлення уповільнене, фрази маловиразні, з порушеннями граматичної будови; прагне до спілкування, але часто не може правильно сформулювати думку; добре сприймає звернене мовлення, активна в ігровій діяльності.

А саме: – віковий критерій. Учасниками стали діти старшого

дошкільного віку – у віці від 5,5 до 6,5 років, що відповідає періоду активного формування зв'язного мовлення та підготовки до шкільного навчання;

– мовленнєвий статус. Усі діти мали офіційно встановлений діагноз ЗНМ (II або III рівень), підтверджений логопедом або психолого-медико-педагогічною консультацією;

– рівень інтелектуального розвитку. До групи включалися лише діти з нормальним рівнем загального інтелектуального розвитку, без супутніх порушень інтелекту або затримки психічного розвитку;

– сформованість базових навичок спілкування. Діти повинні були мати мінімальні навички вербального контакту (хоча б у вигляді простих фраз чи речень), що дозволяє брати участь в ігровій діяльності та спостерігати динаміку змін у мовленні;

– спроможність до участі в організованій діяльності. До групи включались діти, які здатні брати участь у заняттях, колективних іграх та спостереженнях протягом визначеного часу (15–25 хв.), тобто не мали істотних поведінкових порушень.

– участь батьків у супроводі процесу. Важливою умовою було інформоване погодження батьків (законних представників) на участь дитини у дослідженні, а також їхня згода на спостереження та часткову участь у домашній підтримці розвитку мовлення.

Такий підхід до формування експериментальної групи є важливим чинником достовірності результатів експерименту.

Обстеження включало три діагностичні методики, які охоплювали ключові компоненти зв'язного мовлення, а також комунікативну активність.

2.2. Експериментальне вивчення сформованості впливу ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення

На першому етапі дослідження була застосована методика «Переказ прослуханого тексту», що мала на меті оцінити рівень сформованості

зв'язного мовлення дітей із ЗНМ.

Мета методики:

- визначити вміння дитини розуміти зміст прослуханого;
- передавати основні події;
- формулювати думки у зв'язному висловлюванні;
- логічно та граматично правильно будувати речення.

В ході проведення дитині повідомлялося, що вона слухатиме казку, після чого спробує її переказати. Забезпечувалося комфортне середовище, вільне від відволікаючих чинників.

Дорослий (логопед) читає казку В. Сухомлинського «Сонце і сонечко» повільно, виразно, з дотриманням пауз і логічних наголосів. За необхідності дозволялося повторне читання (один раз), якщо дитина виявляла нерозуміння або просила повторити. Після читання дитина переказує прослухане (логопед не перебиває, але може стимулювати до завершення думки підказками («А що сталося далі?»)).

Під час переказу нотуються основні мовленнєві особливості, після чого здійснюється оцінювання за визначеною системою балів (від 0 до 2) (Табл.2.2.).

Таблиця 2.2

Оцінювання виконання завдання «Переказ прослуханого тексту»

Критерій	Оцінка		
	0 балів	1 бал	2 бали
Розуміння змісту	Повна відсутність	Часткове розуміння	Повне розуміння
Послідовність викладу	Випадковий порядок	Часткова послідовність	Повна логічна послідовність
Повнота переказу	Поодинокі фрагменти	Основні події передано частково	Повноцінний переказ
Граматичне оформлення	Речення не сформовані	Просте фразове мовлення	Речення граматично правильні
Використання мовних засобів	Дуже обмежена лексика	Елементи описової лексики	Активне використання прикметників, дієслів

За підсумками діагностики, досліджуваних дітей було віднесено до одного з наведених нижче рівнів:

Високий рівень (8–10 балів) – повний, логічний, граматично оформлений переказ; активне використання мовних засобів; розуміння й передача змісту.

Середній рівень (5–7 балів) – частковий переказ з логічними помилками; прості речення; обмежене використання прикметників та дієслів.

Низький рівень (2–4 бали) – уривчасті відповіді, переказ на рівні фраз; наявні труднощі з побудовою висловлювання.

Дуже низький рівень (0–1 бал) – відсутність зв'язного мовлення, розуміння змісту казки не простежується, спроби переказу мінімальні або відсутні.

На другому етапі діагностичного дослідження нами було проведено спостереження за вільним мовленнєвим спілкуванням дітей під час побутових ситуацій, взаємодії з однолітками тощо. Методика дозволила оцінити комунікативну активність дітей із ЗНМ без зовнішнього тиску та в умовах звичного середовища.

Мета методики: визначити рівень розвитку спонтанного мовлення, зокрема: ініціативність у спілкуванні; мовленнєву активність; уміння підтримати діалог; чіткість і зрозумілість висловлювань.

Під час групових видів діяльності логопед (не втручаючись) спостерігав за поведінкою дітей упродовж 20–30 хвилин і фіксував мовленнєві прояви за чітко визначеними параметрами (Табл.2.3).

За підсумками діагностики, досліджуваних дітей було віднесено до одного з наведених нижче рівнів:

Високий рівень (7–8 балів) – дитина активно ініціює спілкування, чітко формулює висловлювання, підтримує розмову та проявляє мовну самостійність у вільному середовищі.

Середній рівень (4–6 балів) – мовлення частково ініційоване, часто

залежить від партнера або дорослого; спостерігаються порушення у побудові речень, діалог підтримується фрагментарно.

Низький рівень (1–3 бали) – дитина мовчазна, спілкується лише при прямому зверненні, відповідає односкладово або жестами; ініціативи у комунікації не виявляє.

Дуже низький рівень (0 балів) – відсутність мовленнєвої активності, уникає спілкування, не вступає у взаємодію з однолітками навіть у спільній грі.

Таблиця 2.3

Оцінювання виконання завдання

«Спостереження за вільним мовленнєвим спілкуванням»

Критерій	Оцінка		
	0 балів	1 бал	2 бали
Ініціативність	Не виявляє ініціативи	Виявляє ініціативу рідко, через заохочення	Часто ініціює спілкування
Чіткість висловлювань	Висловлювання незрозумілі	Частково зрозумілі, є порушення	Висловлювання чіткі, зрозумілі
Підтримка діалогу	Не підтримує, не реагує	Реагує, але не розвиває тему	Підтримує діалог, відповідає, ставить запитання
Загальна мовленнєва активність	Пасивна, уникає мовлення	Ситуативна, залежить від партнера	Активна, охоче включається у взаємодію

Це завдання дало нам змогу виявити реальний мовленнєвий потенціал дітей із ЗНМ у природних умовах.

На заключному етапі констатуючого експерименту було проведено діагностичне завдання, яке передбачало оцінку рівня сформованості комунікативності у дітей із ЗНМ. За основу було взято методику, розроблену М. Лісіною, яка дозволяє досліджувати активність дитини у ситуаціях міжособистісного спілкування через створення спеціальних ігрових умов.

Мета методики: визначити ступінь сформованості мовленнєвої ініціативи, здатності до взаємодії, самостійності висловлювань та орієнтації на партнера в ситуаціях спілкування.

Завдання проводились індивідуально, у комфортній обстановці знайомої групової кімнати. Для створення мотивації використовувалися іграшки, предметні картинки, сюжетні атрибути.

Зміст ігрових завдань:

Завдання 1. «Дитячий садок». Дитина виступає в ролі «господаря групи», а дорослий – «новенького». Потрібно розповісти про різні приміщення закладу.

Оцінюються: вміння ініціювати та підтримувати контакт, будувати монолог, зацікавити співрозмовника.

Завдання 2. «Що скажеш?» Дитині описують ситуацію, де вона має вступити у гру з незнайомими дітьми. Потрібно уявити, що це її реальний досвід, і промовити фразу знайомства.

Оцінюються: мовленнєва ініціатива, соціальна адаптованість, вміння звертатися до співрозмовника.

Завдання 3. «Втрачена іграшка». Дитина має знайти іграшку, ставлячи уточнювальні запитання.

Оцінюються: логіка запитань, послідовність діалогу, активність у взаємодії.

За результатами виконання завдань оцінювався загальний рівень комунікативної активності. Критерії та система оцінювання наведені нижче (Табл. 2.4.).

За підсумками діагностики (в трьох ситуаціях), досліджуваних дітей було віднесено до одного з наведених нижче рівнів:

Високий рівень (7-9) – дитина демонструє мовленнєву ініціативу, активно бере участь у завданні, самостійно формулює репліки.

Середній рівень (4-6) – дитина проявляє зацікавлення, але потребує стимулювання, не завжди самостійна у мовленні.

Низький рівень (1-3) – мовленнєва активність з'являється лише після показу зразка, дитина наслідує поведінку дорослого.

Дуже низький рівень (0) – відсутня ініціатива, дитина не виконує

завдання без повного супроводу логопеда.

Таблиця 2.4.

**Оцінювання виконання завдання
«Вивчення рівня комунікативності в грі»**

Критерії	Бали	Рівень
Дитина активна, самостійно та охоче виконує завдання	3	Високий
Дитина вимагає роз'яснення, заохочення	2	Середній
Дитина виконує завдання після демонстрації зразка	1	Низький
Діяльність дитини повністю організована логопедом	0	Дуже низький

Методика дозволила виявити індивідуальні особливості комунікативної сфери кожної дитини, зокрема ступінь ініціативності, адаптивності до мовленнєвого середовища, а також простежити за впливом ігрової діяльності на зв'язне мовлення дошкільників із ЗНМ.

Після проведення всіх діагностичних завдань ми проаналізували отримані результати та комплексно оцінили стан зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Спостереження охоплювало три важливі контексти: переказ художнього тексту, повсякденне мовленнєве спілкування та участь у спеціально створених ігрових ситуаціях. Це дало змогу простежити мовленнєву активність дітей у різних умовах, виявити типові труднощі та мовленнєві стратегії, які вони використовують.

Особливу увагу було приділено впливу ігрової діяльності на мовленнєву ініціативу, послідовність висловлювань та комунікативну взаємодію. Аналіз підтвердив, що саме ігрові ситуації створюють найбільш сприятливі умови для мовленнєвого самовираження дошкільників із ЗНМ. Отже, результати та узагальнення констатуючого експерименту будуть докладно наведені та проаналізовані в наступному параграфі.

2.3. Обговорення результатів констатуючого експерименту та висновки

Кількісні показники виконання діагностичного завдання «Переказ прослуханого тексту» наведені у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Кількісні показники виконання діагностичного завдання «Переказ прослуханого тексту»

№	Ім'я	Критерій					Бал	Рівень
		Розуміння змісту	Послідовність викладу	Повнота переказу	Грамагічне оформлення	Використання мовних засобів		
1.	Максим А.	2	0	0	0	1	3	низький
2.	Поліна А.	2	1	0	1	0	4	низький
3.	Дмитро П.	1	2	1	1	1	6	середній
4.	Аліна С.	2	2	1	1	1	7	середній
5.	Ігор К.	2	1	1	1	1	6	середній
6.	Лілія О.	2	1	0	1	1	4	низький
7.	Назар Р.	2	1	0	1	1	5	середній
8.	Софія Г.	2	1	1	1	1	6	середній

Надамо якісну характеристику результатів кожного досліджуваного.

1. Максим А. У процесі виконання завдання Максим виявляв стриманість, не проявляв ініціативи. Після прослуховування казки не зміг самостійно відтворити її зміст. Переказ був уривчастим, містив окремі слова, частину яких було спотворено. Зміст казки зрозумів частково, події передавав у випадковому порядку. Використовував переважно односкладові речення. З боку логопеда надавалися додаткові стимулювальні запитання («А що було спочатку?»), проте це не значно покращувало відповідь.

2. Поліна А. Дівчинка з інтересом слухала казку, однак переказ розпочати вагалася. Висловлювалася тихо, іноді просила допомоги. Після запитання логопеда змогла назвати окремі події, але логічної послідовності не дотримувалася. Речення були короткими, з граматичними порушеннями, лексичний запас обмежений. Уживала знайомі слова, але не використовувала прикметників або дієслів.

3. Дмитро П. Дмитро був не дуже уважним слухачем. Після прослуховування казки не зміг самостійно відтворити її зміст. Його висловлювання склалися з неповних речень, з граматичними порушеннями. Часто потребував допомоги логопеда.

4. Аліна С. Аліна слухала казку уважно, однак при переказі помітно хвилювалася, часто робила паузи. Події передавала з певними логічними порушеннями. Мовлення фразове, граматично правильне частково. Використання мовних засобів було обмеженим — переважали іменники, незначна кількість прикметників. Потребувала стимулювання («А потім що трапилося?»).

5. Ігор К. Ігор виявив помірний інтерес до завдання. Казку слухав уважно, але переказував мляво, без емоційної залученості. Висловлювання були відносно зв'язними, однак спостерігалися порушення послідовності. Речення прості, деякі граматично неправильні. Не виявляв активності у використанні прикметників або описових слів. Після додаткових запитань зміг доповнити відповідь.

6. Лілія О. Дівчинка проявляла інтерес під час слухання, але переказ дався їй важко. Почала говорити лише після підказок логопеда. Використовувала короткі, граматично спрощені речення. Сюжет переказаний фрагментарно, у невпорядкованій формі. Часто мовчала або казала: «Не знаю». Лексика обмежена.

7. Назар Р. Назар виявив помірний інтерес до завдання. Казку слухав уважно, але переказував мляво, без емоційної залученості. У висловлюваннях спостерігалися порушення послідовності. Речення прості, деякі граматично

неправильні. Не виявляв активності у використанні прикметників або описових слів.

8. Софія Г. Софія була уважною, зосереджено слухала текст. Під час переказу відтворила основні події, але подекуди змінювала порядок. Речення короткі, прості, граматики не завжди дотримана. В лексичному оформленні — обмежене використання дієслів і прикметників. Після запитань логопеда вносила уточнення.

Отже, за результатами діагностичного завдання «Переказ прослуханого тексту», було виявлено, що більшість дітей досліджуваної групи продемонстрували середній рівень сформованості зв'язного мовлення. Його показали 5 дітей: Дмитро П., Аліна С., Ігор К., Назар Р., Софія Г. Їхній переказ був частково зв'язним, події передавались з дотриманням основної послідовності, речення – прості, зрозумілі, хоча ще зустрічались окремі мовленнєві порушення.

Низький рівень продемонстрували 3 дитини: Максим А., Поліна А., Лілія О. Їхні відповіді були фрагментарними, мовлення – обмежене й незв'язне, спостерігались труднощі з побудовою висловлювання та використанням мовних засобів.

Загалом, жодна дитина не досягла високого рівня, що підтверджує наявність виражених мовленнєвих труднощів у дітей із ЗНМ.

Кількісні показники виконання діагностичного завдання «Спостереження за вільним мовленнєвим спілкуванням» наведені у таблиці 2.6.

Надамо якісну характеристику результатів кожного досліджуваного.

1. Максим А. Під час вільної діяльності Максим здебільшого перебував осторонь, не проявляв мовленнєвої ініціативи. На звернення однолітків реагував неохоче, переважно невербально або короткими фразами. Висловлювання були малозрозумілими, часто фрагментарними. Самостійно діалог не підтримував, іноді просто кивав головою. У груповій взаємодії участі не брав без дорослого.

2. Поліна А. Дівчинка рідко вступала в контакт із дітьми. Ініціатива в комунікації виникала лише після багаторазових заохочень з боку дорослого. Її мовлення було недостатньо чітким, окремі слова спотворені. Підтримати діалог повноцінно не могла, обмежувалася відповідями «так» або «не знаю». Поведінка – насторожена, стримана.

Таблиця 2.6.

**Кількісні показники виконання діагностичного завдання
«Спостереження за вільним мовленнєвим спілкуванням»**

№	Ім'я	Критерій				Бал	Рівень
		Ініціативність	Чіткість висловлювань	Підтримка діалогу	Загальна мовленнєва активність		
1	Максим А.	0	0	1	1	2	низький
2	Поліна А.	1	0	1	1	3	низький
3	Дмитро П.	2	1	1	1	5	середній
4	Аліна С.	2	1	1	1	5	середній
5	Ігор К.	2	1	1	1	5	середній
6	Лілія О.	0	0	1	1	2	низький
7	Назар Р.	2	1	2	1	6	середній
8	Софія Г.	2	1	2	1	6	середній

3. Дмитро П. Дмитро під час гри був активним, але самостійно не розпочинав розмову. Його висловлювання були частково зрозумілими, фрази прості, іноді граматично помилкові. Діалог підтримував коротко, без ініціативи

4. Аліна С. Аліна була включена в групову взаємодію, хоча сама ініціювала спілкування нечасто. Її відповіді були зрозумілими, однак простими. Часто орієнтувалася на поведінку інших дітей. Участь у діалозі підтримувала короткими фразами, без розвитку теми. У разі потреби зверталася до дорослого.

5. Ігор К. Ігор під час гри був активним, але мовленням користувався переважно ситуативно. Самостійно не розпочинав розмову, однак при зверненні реагував охоче. Його висловлювання були частково зрозумілими,

фрази прості, іноді граматично помилкові. Діалог підтримував коротко, без ініціативи.

6. Лілія О. Лілія уникала мовленнєвої взаємодії, виявляла пасивність. Лише після кількох звернень логопеда відповідала на запитання, використовуючи слова без чіткого зв'язку. Діалог не підтримувала, мовлення було спотворене. В ігрових ситуаціях здебільшого мовчала.

7. Назар Р. Назар активно вступав у спілкування, як з дітьми, так і з дорослими, однак його висловлювання були не достатньо чіткими та логічно завершеними. Його висловлювання були частково зрозумілими, фрази прості, іноді граматично помилкові.

8. Софія Г. Софія поводитися доброзичливо, однак переважно реагувала на звернення, ніж ініціювала їх. Її висловлювання були зрозумілими, але простими. Діалог підтримувала, хоча іноді замінювала мовлення жестами. Потребувала м'якої стимуляції з боку дорослого.

Отже, за результатами діагностичного завдання «Спостереження за вільним мовленнєвим спілкуванням», виявлено таку динаміку сформованості мовленнєвої активності у дітей із загальним недорозвитком мовлення:

– середній рівень комунікативної активності продемонстрували 5 дітей (Дмитро П., Аліна С., Ігор К., Назар Р., Софія Г.). Ці діти, хоча й потребували певного стимулювання або мовленнєвого прикладу, здебільшого охоче вступали в комунікацію, частково ініціювали діалог, висловлювались досить чітко та демонстрували бажання підтримати мовленнєву взаємодію,

– низький рівень показали 3 дитини (Максим А., Поліна А., Лілія О.). Вони мали значні труднощі з ініціацією діалогу, формулюванням зрозумілих висловлювань, мовлення було ситуативним, пасивним, діалогічність виражалась слабо або лише при зовнішній підтримці.

Кількісні показники виконання діагностичного завдання «Вивчення рівня комунікативності в грі» наведені у таблиці 2.7.

**Кількісні показники виконання діагностичного завдання
«Вивчення рівня комунікативності в грі»**

№ з/п	Ім'я	Завдання			Бал	Рівень
		Завдання 1. «Дитячий садок».	Завдання 2. «Що скажеш?»	Завдання 3. «Втрачена іграшка».		
1.	Максим А.	1	2	2	5	середній
2.	Поліна А.	2	1	2	5	середній
3.	Дмитро П.	3	2	2	7	високий
4.	Аліна С.	1	2	1	4	середній
5.	Ігор К.	3	3	2	8	високий
6.	Лілія О.	2	2	2	6	середній
7.	Назар Р.	3	3	2	8	високий
8.	Софія Г.	2	2	2	6	середній

Надамо якісну характеристику результатів кожного досліджуваного.

1. Максим А. Максим продемонстрував покращення у поведінковій включеності. У завданні «Дитячий садок» спочатку мовчав, але після кількох реплік дорослого самостійно назвав кілька приміщень. У завданні «Втрачена іграшка» ставив запитання, хоча іноді повторював ті самі фрази. Його висловлювання були простими, однак зрозумілими.

2. Поліна А. У завданні «Що скажеш?» Поліна змогла самостійно підібрати фразу звернення до однолітків. Вона потребувала незначного стимулювання з боку дорослого, однак працювала охоче, демонструючи позитивне ставлення. У діалозі використовувала прості, але зв'язні фрази.

3. Дмитро П. Дмитро легко включився в ігрові ситуації. Був активним, ініціативним, висловлювання чіткі, логічні. Добре орієнтувався в діалозі, уточнював і запитував. У завданні «Втрачена іграшка» діяв самостійно, швидко знаходив правильні формулювання.

4. Аліна С. Аліна охоче брала участь у завданнях. Ініціативу виявляла не відразу, але після початку завдання діяла самостійно. Її мовлення було достатньо зв'язним, хоча ще траплялися прості граматичні помилки. Завдання виконувала із задоволенням.

5. Ігор К. Ігор активно включився в гру. Під час виконання завдання «Дитячий садок» самостійно будував короткі монологи, називав приміщення, описував їх призначення. У діалозі виявляв логіку та послідовність.

6. Лілія О. Лілія потребувала стимулювання, однак виконувала завдання після короткого пояснення. У «Втрачена іграшка» задавала запитання, іноді з допомогою. Мовленнєва ініціатива покращилася, але не до повної самостійності.

7. Назар Р. Назар працював із задоволенням, проявив високий рівень комунікативної активності. Самостійно ініціював спілкування, висловлювався впевнено та емоційно. Завдання виконав без допомоги логопеда.

8. Софія Г. Софія спочатку потребувала підказки, однак швидко включилася в гру. У діалозі підтримувала контакт, намагалася формулювати самостійні фрази. Задоволення від спілкування стимулювало її до більш активної мовленнєвої участі.

Отже, за результатами діагностичного завдання «Вивчення рівня комунікативності в грі», яке проводилось на основі методики М.І. Лісіної, виявлено наступну картину рівнів сформованості комунікативних умінь у дітей дошкільного віку із ЗНМ:

– високий рівень комунікативності продемонстрували 3 дитини: Дмитро П., Ігор К., Назар Р. Ці діти охоче включались у гру, проявляли ініціативу, самостійно формулювали репліки, підтримували діалог і логічно будували мовленнєву взаємодію,

– середній рівень спостерігався у 5 дітей: Максим А., Поліна А., Аліна С., Лілія О., Софія Г. Вони виконували завдання з незначною допомогою логопеда або після короткого пояснення, демонстрували інтерес до взаємодії,

але ще не завжди проявляли стабільну ініціативу або повну самостійність у висловлюваннях. Деякі труднощі стосувалися логіки побудови діалогу або влучності мовних засобів.

Жодна дитина не була віднесена до низького або дуже низького рівня, що засвідчує загальне покращення комунікативної активності в умовах спеціально організованої ігрової діяльності.

Порівняно з попередніми методиками, саме в умовах ігрової взаємодії діти виявили найбільшу мовленнєву активність, ініціативність та самостійність.

Отже, порівняно з іншими педагогічними підходами, саме використання ігрових методів у роботі з дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ продемонструвало найвищу ефективність у стимулюванні розвитку зв'язного мовлення. Аналіз результатів дослідження свідчить, що під час ігрової взаємодії діти виявляють значно більшу мовленнєву активність, ініціативність, бажання висловлювати власні думки та емоції. Гра забезпечує природну мотивацію до мовленнєвого спілкування, що є надзвичайно важливим для дітей із мовленнєвими порушеннями, адже у таких умовах знижується мовний бар'єр, зростає впевненість у власних мовленнєвих можливостях.

Ефективність ігрових форм роботи зумовлена тим, що вони дозволяють поєднувати розвиток мовлення з іншими видами діяльності дитини – пізнавальною, творчою, руховою, соціальною. Крім того, саме в ігровому середовищі створюються оптимальні умови для формування комунікативної компетентності: діти вчаться слухати одне одного, ставити запитання, відповідати, узгоджувати дії в спільній грі, використовувати мовлення як засіб взаємодії.

Емоційне забарвлення гри, її наближеність до життєвих ситуацій та можливість моделювання різноманітних комунікативних обставин роблять ігрову діяльність не лише ефективним засобом формування зв'язного мовлення, а й важливим чинником загального розвитку особистості дитини.

Отже, ігрові методи повинні займати чільне місце в логопедичній роботі з дошкільниками із ЗНМ, а їх системне і методично обґрунтоване використання сприятиме досягненню сталих позитивних результатів у мовленнєвому розвитку дітей.

Висновки до розділу 2

Отже, нами було здійснено експериментальне дослідження, спрямоване на вивчення впливу ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. На першому етапі було проведено констатуючий експеримент, в якому визначено мету, завдання, методики діагностики, критерії та рівні оцінювання, а також експериментальну базу – групу з восьми дітей віком 5,5–6,5 років.

У процесі діагностики було застосовано три різні методики:

- переказ прослуханого тексту,
- спостереження за вільним мовленнєвим спілкуванням,
- оцінка рівня комунікативності в грі.

Результати показали, що більшість дітей мали низький або середній рівень сформованості зв'язного мовлення на початку дослідження. Особливі труднощі спостерігалися в логіці висловлювань, послідовності передачі змісту, граматичному оформленні речень, ініціативності у спілкуванні та здатності підтримувати діалог.

Разом із тим, виконання завдань у формі ігрової діяльності показало більш позитивні результати: спостерігалось зростання мовленнєвої активності, підвищення ініціативи та зацікавленості дітей, зменшення напруженості у комунікації.

Отже, результати констатуючого етапу експерименту підтверджують доцільність використання ігрових методів у роботі з дітьми із ЗНМ і створюють підґрунтя для розробки методики використання ігрової діяльності для стимуляції розвитку зв'язного мовлення.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ СТИМУЛЯЦІЇ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

3.1. Аналіз існуючих методик та програм

Сучасна педагогіка та логопедія пропонують широкий спектр методик і програм, спрямованих на стимуляцію розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку, зокрема тих, що мають мовленнєві порушення, як-от загальне недорозвинення мовлення.

Серед програм, схвалених науково-педагогічною радою міністерства освіти і науки України, зупинимося на тих, які здобули найбільше поширення на практиці, а саме:

«Корекційно-розвиткова робота з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення» (Л. Стахова, І. Кравцова, 2023), а також «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення (Л.Трофименко, 2018).

Програма Л. Стахової та І. Кравцової є актуальним комплексом занять, спрямованим на усунення мовленнєвих порушень у дітей із ЗНМ та ФФНМ. Вона структурована відповідно до трьох рівнів мовленнєвого розвитку та передбачає системну логопедичну допомогу. Основна увага в програмі приділяється гармонійному розвитку мовлення, мислення, пам'яті, уваги та інших пізнавальних процесів, що тісно пов'язані з формуванням мовленнєвих навичок.

Особливе місце в змісті програми відведене формуванню зв'язного мовлення (робота в цьому аспекті передбачає навчання дітей елементарних форм зв'язного висловлювання – від коротких фраз до розгорнутих речень).

Крім того авторами пропонуються спеціальні мовленнєві ігри, вправи на складання речень за поданими словами, відновлення логічної послідовності

подій за сюжетними картинками тощо; окремо планується робота зі складання описових та розповідних текстів.

У програмі передбачено: впровадження індивідуальних та групових занять, в ході яких діти вчаться будувати розповіді про предмети, дії, події, казки, поступове ускладнення завдань (що дозволяє враховувати темп засвоєння знань кожною дитиною), структура занять за тижневими циклами, що робить її придатною для планування на весь навчальний рік.

Таким чином, дана програма пропонує поетапне й системне формування зв'язного мовлення у дітей з мовленнєвими порушеннями – від слова до зв'язної розповіді, що відповідає віковим і психофізіологічним особливостям дошкільнят із ЗНМ.

Програма Л. Трофименко розроблена спеціально для логопедичних груп дитячих садків і орієнтована на поглиблений розвиток мовлення дітей із ЗНМ, з акцентом на формування зв'язного мовлення і комунікативної компетентності. Вона містить докладні методичні рекомендації, плани занять, завдання для мовленнєвих ігор, вправи з розвитку граматичної будови та зв'язного мовлення.

Робота з розвитку зв'язного мовлення за цією програмою здійснюється поетапно. Спочатку діти навчаються складати прості висловлювання за зразком і з опорою на ілюстрації. Далі йде формування навичок переказу невеликих текстів (оповідань, казок), а також складання описових і творчих розповідей за серією картинок. Окрема увага приділяється розвитку мовленнєвого планування – діти вчаться визначати початок, середину і кінець розповіді.

Особливістю програми Л. Трофименко є впровадження тематичних блоків, у межах яких розвиваються певні мовленнєві й мисленнєві навички: **наприклад**, розповіді про себе, сім'ю, природу, пори року, іграшки тощо. Це дозволяє підвищити мотивацію дітей та забезпечити тісний зв'язок мовлення з життєвим досвідом.

Отже, програма Л. Трофименко – це цілісний логопедичний курс, у якому розвиток зв'язного мовлення є ключовим напрямом, а використання ігрових, образних і комунікативних методів сприяє активізації мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Як свідчить аналіз літературних джерел, одним із найбільш ефективних засобів, що застосовується для стимуляції розвитку зв'язного мовлення в дошкільників із ЗНМ є ігрова діяльність, яка відповідає віковим особливостям дітей, створює сприятливе середовище та забезпечує мотивацію до мовленнєвої активності.

У вітчизняній практиці особливо ефективно зарекомендували себе сюжетно-рольові ігри. Сюжетно-рольова гра є однією з провідних форм ігрової діяльності у дошкільному віці, що має потужний потенціал для розвитку мовлення, зокрема – зв'язного. У такій грі дитина бере на себе певну роль і діє в умовному сюжетному просторі, моделюючи життєві ситуації. Саме ця форма гри дозволяє активно використовувати мову як засіб спілкування, регулювання дій, вираження емоцій та бажань.

Сюжетно-рольова гра створює мотиваційно сприятливі умови для розвитку мовлення, оскільки дитина не лише засвоює готові мовні зразки, а й самостійно будує висловлювання відповідно до обраної ролі, дій персонажів, логіки подій. У процесі гри вона вчиться узгоджувати слова в реченні, добирати відповідні мовні конструкції, а також дотримуватись логіки викладу. Усе це сприяє розвитку зв'язного мовлення як на рівні фрази, так і на рівні цілісного висловлювання.

Особливу цінність сюжетно-рольова гра має для дітей із ЗНМ, оскільки дозволяє здійснювати мовленнєву корекцію в природному, ненав'язливому контексті. Діти із ЗНМ часто мають труднощі з ініціацією мовлення, формулюванням логічно послідовних висловлювань, розумінням структури діалогу. Під час гри вихователь чи логопед може спрямовувати дитину, підказувати мовні зразки, моделювати висловлювання, тим самим допомагаючи формувати мовленнєві навички.

Зміст сюжетно-рольових ігор може бути різноманітним: «Сім'я», «Магазин», «Лікарня», «Дитячий садок», «Перукарня», «Мандрівка» тощо (Приклади наведені у додатку Б). У межах гри дітям пропонується будувати короткі монологи та діалоги, описувати предмети, дії, почуття, пояснювати свої наміри. Використання таких ігор допомагає формувати зв'язні розповіді, активізує словник, покращує граматичну будову мовлення та вміння логічно і послідовно викладати думки.

Крім того, сюжетно-рольова гра сприяє розвитку когнітивних процесів – пам'яті, мислення, уваги, уяви, що опосередковано також позитивно впливає на розвиток мовлення. Саме в умовах гри дитина вчиться планувати висловлювання, дотримуватись структури (початок, основна частина, завершення), використовувати мовні засоби відповідно до комунікативної ситуації.

Отже, сюжетно-рольова гра є ефективним корекційно-розвитковим інструментом, що дозволяє розвивати зв'язне мовлення у дітей із ЗНМ у природному, цікавому та мотиваційному контексті. Її регулярне і цілеспрямоване використання в корекційній роботі забезпечує значні позитивні зміни у мовленнєвому розвитку дошкільників.

Важливе місце в системі роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ займають дидактичні ігри, які поєднують у собі навчальну та ігрову діяльність, що робить процес засвоєння мовленнєвих умінь більш природним, емоційно привабливим і результативним. Вони дають можливість закріпити мовний матеріал, накопчу і активізувати словниковий запас, формувати вміння будувати логічно послідовні висловлювання. (В додатку В наведені приклади дидактичних ігор спрямованих на накопичення активного словника в дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ).

Основна мета дидактичних ігор – стимуляція мовленнєвої активності дитини, зокрема її здатності описувати предмети, явища, події, відповідати на запитання, переказувати, вигадувати власні розповіді. Це особливо актуально для дітей із ЗНМ, які мають труднощі з побудовою фрази, узгодженням слів у

реченні, розумінням причинно-наслідкових зв'язків. Через гру діти навчаються не лише говорити, а й мислити, планувати, логічно вибудовувати думку.

Варто виокремити кілька типів дидактичних ігор, що ефективно впливають на розвиток зв'язного мовлення:

- ігри на складання розповідей за серією сюжетних картинок («Що було спочатку?», «Склади історію»);
- ігри з опорою на предметні картинки («Опиши і відгадай», «Кому що потрібно?»), мовленнєві лото;
- ігри на завершення речення або історії («Що сталося далі?»);
- ігри-імітації («Скажи, як...»);
- ігри на складання описових та сюжетних висловлювань.

Ефективність дидактичних ігор значною мірою залежить від активної участі дорослого (вихователя, логопеда), який підтримує, коригує мовлення дитини, пропонує мовні зразки, спонукає до мовленнєвої ініціативи. Поступово, за умов систематичного використання таких ігор, у дитини підвищується мовленнєва самостійність, розширюється словниковий запас, покращується граматичне оформлення висловлювань.

Яскравим прикладом різноманіття дидактичних ігор, які можуть бути використані в роботі з дошкільниками є збірник А.Голобродської «Дидактичні ігри та вправи для розвитку мовлення дітей».

Цей збірник є ефективним дидактико-практичним ресурсом, який може бути використаний у роботі з дітьми дошкільного віку (зокрема із ЗНМ). Авторка вдало поєднує ігрову форму діяльності з логопедичними завданнями, що сприяє стимуляції мовленнєвої активності, розвитку фонематичного слуху, артикуляції, граматичної структури мовлення, а також формуванню зв'язного мовлення.

Збірник охоплює кілька видів ігор:

- словесні ігри для розвитку й збагачення активного словника;
- ігри на розпізнавання частин мови, з'ясування взаємозв'язку між ними;

– ігри, спрямовані на розвиток зв'язного мовлення, формування вмінь комунікативної діяльності;

– словесні ігри для вдосконалення правильної звуковимови, розвитку фонематичного слуху, ігрові вправи на словотворення, словозміну та ін..

Особливу увагу в збірнику приділено словесним дидактичним іграм, які сприяють активізації словника, навчають дитину оперувати мовними одиницями в контексті, формують навички правильного мовлення та стимулюють розвиток мислення. Це важливо для дітей із ЗНМ, оскільки дозволяє поступово формувати зв'язне мовлення шляхом повторення, узагальнення та логічної побудови висловлювань.

Ігри на збагачення активного словника, розпізнавання частин мови та формування комунікативних умінь є особливо корисними при роботі з дошкільниками, які мають труднощі з побудовою фраз, узгодженням слів у реченні, добором синонімів чи антонімів. Участь у таких іграх сприяє формуванню не лише мовленнєвих, а й когнітивних навичок, що актуально при корекційній роботі з дітьми із ЗНМ.

Також у збірнику представлено вправи на словозміну, словотворення, роботу з картинками – ці засоби важливі для підтримки візуального мислення та розвитку граматичних навичок, що часто є ослабленими у дітей із мовленнєвими порушеннями. Використання таких вправ у поєднанні з ігровими формами забезпечує позитивний емоційний фон, сприяє мотивації до мовленнєвої взаємодії.

Загалом, збірник є вдало структурованим, методично обґрунтованим і відповідає сучасним вимогам до мовленнєвої корекції в дошкільному віці. Його можна ефективно використовувати як у груповій, так і в індивідуальній роботі з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку, забезпечуючи системну роботу над формуванням зв'язного мовлення через гру.

Одним з ефективних інструментів, що поєднує в собі ігровий, наочний і пізнавальний компоненти, є мнемотехніка. Вона не лише активізує пізнавальні процеси (пам'ять, увагу, мислення), а й сприяє формуванню в дітей умінь

послідовно й логічно викладати думки, будувати зв'язні висловлювання, збагачує словниковий запас.

Мнемотехніка – це система прийомів і методів, що полегшує процес запам'ятовування, збереження та відтворення інформації шляхом створення асоціацій, образів, логічних зв'язків або візуальних підказок. У роботі з дошкільниками із ЗНМ вона виступає важливим інструментом, що допомагає дітям структурувати мовленнєвий матеріал, запам'ятовувати послідовність дій, подій, понять і правильно відтворювати зв'язне висловлювання.

М. Зіганов, Г. Чепурний використовуючи прийоми мнемотехніки в процесі корекційної логопедичної роботи констатують значне розширення словникового запасу, розвитку навички словотворення, закріплення правильної звуковимови тощо. Все це, своєю чергою, вдосконалює зв'язне експресивне та імпресивне мовлення у дітей із мовленнєвими порушеннями. Вони вчаться працювати за зразком та певними правилами, слухають дорослого та виконують його інструкції (М. Зіганов, 2020; Г. Чепурний, 2017). Однією з головних переваг мнемотехніки є її поєднання ігрового та наочного компонентів. Дітям пропонуються мнемотаблиці, схеми, піктограми, символи, умовні позначення, які викликають яскраві зорові асоціації, що в разі підвищує ефективність запам'ятовування. У процесі роботи з такими наочними опорами дошкільники активно включаються в гру, відчують емоційний підйом, що сприяє формуванню позитивної мотивації до мовленнєвої діяльності. Також завдяки мнемотехнічним прийомам діти краще розуміють логіку побудови висловлювань, вчаться формулювати повні речення, послідовно викладати думки.

Т. Максимчук зазначає, що особливості застосування мнемотехніки для формування зв'язного мовлення у дітей полягають у: використанні візуальних образів (для того щоб діти краще запам'ятовували послідовність дій або характеристик об'єктів, можна використовувати мнемотаблиці або карти, де зображені основні елементи, що підлягають опису. Наприклад: для опису

іграшок можна використовувати таку мнемотаблицю (Рис 3.1.) (Т. Максимчук, 2024));

Рис 3.1. Мнемотаблиця для опису іграшки

– створенні асоціативних рядів між об'єктами та їхніми характеристиками, що допомагає їм будувати зв'язні описи;

– використанні рим і ритмічних фраз, які допомагають дітям легше запам'ятовувати послідовність опису. Це особливо корисно для формування зв'язного мовлення, коли необхідно описати послідовність подій або характеристик об'єкта.

Мнемотехніка позитивно впливає на розвиток пам'яті, уваги, мислення та уяви, що є надзвичайно важливим у комплексному розвитку мовлення у дітей із ЗНМ. Вона допомагає активізувати словниковий запас, сприяє формуванню граматичних структур та розвитку зв'язного мовлення.

У логопедичній практиці мнемотехніка застосовується як на групових, так і на індивідуальних заняттях. Вона може використовуватись при вивченні віршів, казок, описів предметів, складанні розповідей за сюжетними малюнками, або у процесі побудови зв'язних висловлювань за серією подій.

У логопедичній практиці постійно з'являються нові методики та засоби, спрямовані на покращення якості корекційної роботи з дітьми, що мають мовленнєві порушення. Одним із таких сучасних підходів, який дедалі активніше впроваджується у практику роботи з дошкільниками із ЗНМ, є сторітелінг – метод розповідання історій, що базується на природному

прагненні дитини до фантазування, гри та емоційного залучення. Він дозволяє створювати мотиваційно привабливі умови для мовленнєвої активності, активізує словник, розвиває граматичну правильність мовлення, а також вчить логічно будувати висловлювання.

Застосування сторітелінгу у логопедичній роботі з дошкільниками із ЗНМ сприяє формуванню зв'язного мовлення через поетапне моделювання мовленнєвої діяльності. Діти вчаться слухати, розуміти та переказувати зміст історій, а також створювати власні розповіді на основі заданих сюжетних картинок, ключових слів або емоційних образів. Метод особливо ефективний у підгруповій або індивідуальній роботі, де можливо врахувати мовленнєві труднощі кожної дитини та поступово ускладнювати мовленнєві завдання.

Особливість сторітелінгу полягає в тому, що дитина активно залучається до створення історії – спочатку на слух, а згодом – шляхом самостійного або колективного складання сюжетів. Це дозволяє:

- поступово формувати структуру оповідання (початок, розвиток, кінець),
- розширювати словниковий запас,
- вчитися правильно добирати слова, будувати речення.

Сторітелінг можна проводити за допомогою візуальних опор: карток, серій сюжетних малюнків, лялькових театрів, предметів, що викликають асоціації, але найбільше захоплення у дітей викликає застосування кубиків історій Рорі.

Кубики історій Рорі (Rory's Story Cubes) (Рис 3.1.) – це ефективний сучасний засіб для розвитку мовлення дітей, який був створений ірландським психологом та педагогом Рорі О'Коннором як гра для стимуляції уяви, мислення і творчого мовлення. Згодом кубики стали популярними у практиці роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями, адже візуальні образи на гранях дають змогу легше активізувати словник і структурувати висловлювання.

Рис 3.2. Кубики історій Рорі

Набір зазвичай складається з 9 кубиків, на кожній грані яких зображено прості, але виразні піктограми – предмети, дії, символи чи персонажі. Комбінації зображень, які випадково випадають під час гри, стають основою для створення історій.

Процес роботи з кубиками історій у логопедичній практиці може бути індивідуальним або груповим. Діти по черзі обирають один чи кілька кубиків, кидають їх і розглядають зображення, після чого придумують історію на основі побачених символів. Спочатку логопед може моделювати приклад розповіді, задаючи прості запитання: «Хто це?», «Що він робить?», «Де це відбувається?». З часом діти самостійно формують зв'язне мовлення, вчаться складати речення, використовувати сполучники, узгоджувати слова за граматичними ознаками.

Для дітей із ЗНМ важливо, що кубики історій знижують рівень тривожності, адже завдання подається у вигляді гри. Це створює позитивну мотивацію, активізує мовленнєву діяльність та сприяє формуванню навичок побудови монологічного висловлювання. Також кубики можна використовувати для автоматизації лексико-граматичних конструкцій, вправ на розвиток діалогічного мовлення та уточнення значень слів. Усе це робить

«Rory's Story Cubes» універсальним інструментом у корекційно-розвитковій роботі з дошкільниками, які мають мовленнєві порушення.

Таким чином, аналіз існуючих методик і програм розвитку зв'язного

мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ свідчить про актуальність використання ігрових підходів у логопедичній практиці. Більшість сучасних програм – таких як програма «Корекційно-розвиткова робота з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення» (Стахова Л.Л., Кравцова І.В.) чи програмно-методичний комплекс Л.І. Трофименко – акцентують увагу саме на необхідності розвитку зв'язного мовлення через ігрові форми взаємодії.

Методики, які розроблені на основі психолого-педагогічних принципів розвитку дитини, враховують її вікові особливості, рівень мовленнєвої недостатності та індивідуальні потреби. У програмах логопедичної роботи широко представлені прийоми мовленнєвої стимуляції, що включають сюжетно-рольові ігри, дидактичні вправи, ігри з картками, сюжетними малюнками, предметними іграми та сторітелінгом.

Отже, можна зробити висновок, що ефективність логопедичної допомоги дітям із ЗНМ значною мірою залежить від грамотного впровадження ігрової діяльності, яка сприяє активізації мовленнєвої ініціативи, формуванню граматично правильного та логічного висловлювання, а також розвитку комунікативної компетентності загалом.

3.2. Методичні рекомендації з використання ігрових методів у логопедичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення:

У методичній літературі представлений широкий спектр ігрових засобів і методик, що використовуються у логопедичній практиці для стимуляції мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Враховуючи, що в дошкільному віці гра є провідним видом діяльності – логопедичні заняття, побудовані на ігровій основі, сприймаються дітьми легше, викликають позитивні емоції, стимулюють мовленнєву активність і сприяють формуванню зв'язного мовлення.

Разом з тим, використання ігрових методів повинно бути педагогічно обґрунтованим. Важливо, щоб ігрова діяльність не була випадковою або надмірно розважальною. Її слід спрямовувати на досягнення чітких корекційно-розвиткових цілей з урахуванням індивідуальних особливостей дитини, рівня її мовленнєвого розвитку, а також конкретних завдань логопедичної роботи.

Враховуючи вищезазначене, для ефективного впровадження ігрових методів у корекційний процес доцільно зважати на низку ключових аспектів:

1) Індивідуалізація ігрових завдань. Цей аспект передбачає, що підбір ігор має враховувати мовленнєвий рівень кожної дитини; важливо враховувати тип порушень (фонетико-фонематичний, лексико-граматичний тощо) і загальний рівень сформованості зв'язного мовлення; ігрові завдання повинні відповідати віковим можливостям дитини та поступово ускладнюватися.

2) Чітка структура логопедичного заняття – кожне заняття має мати логічно побудовану структуру з чітко визначеними етапами, а гра повинна інтегруватися в логопедичну структуру заняття: вступна частина (мотивація), основна частина (тренування), завершення (рефлексія, підсумок). Важливо дотримуватися послідовності у подачі матеріалу: від простого до складного, від ізольованих елементів до цілісного мовлення.

3) Спрямованість ігор на розвиток конкретних мовленнєвих навичок. Ігрові методи повинні слугувати засобом формування граматичних конструкцій, збагачення словникового запасу, вдосконалення зв'язного мовлення, розвитку фонематичного сприймання, звукового аналізу тощо.

4) Залучення всіх видів діяльності. Ефективність ігрової роботи зростає, коли логопед використовує поєднання рухових, сенсорних, пізнавальних, художніх і комунікативних компонентів гри, що дозволяє активізувати різні канали сприйняття та засвоєння інформації.

5) Мотиваційна привабливість ігрових ситуацій. Слід добирати такі форми ігор, які викликають інтерес у дітей, відповідають їхнім уявленням і

досвіду, стимулюють фантазію та бажання брати участь у мовленнєвій взаємодії. Важливо часто змінювати ігри, вводити нових героїв, сюжети, щоб уникнути монотонності.

б) Активна роль логопеда у процесі. Фахівець має не лише організувати гру, а й бути її учасником, демонструючи мовленнєві зразки, коригуючи висловлювання дітей, стимулюючи діалог та створюючи ситуації успіху.

7) Системність і повторюваність. Ігрові методи повинні застосовуватись регулярно, із поступовим ускладненням мовленнєвого матеріалу, що дозволяє досягати стійкого закріплення набутих мовленнєвих навичок.

Зазначені аспекти допоможуть зробити логопедичну роботу не лише результативною, а й цікавою та доступною для дитини з мовленнєвими труднощами.

Необхідно враховувати, що корекційне навчання у роботі з дітьми із ЗНМ має передбачати цілеспрямоване формування знань та уявлень про навколишній світ, активне розширення словникового запасу – як пасивного, так і активного, а також розвиток зв'язного мовлення, навичок звукового аналізу та синтезу. Водночас слід приділяти увагу формуванню комунікативних умінь і навичок, які є обов'язковими для опанування мовлення відповідно до вікових та індивідуальних можливостей дитини.

Процес корекційно-розвивального навчання дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку має носити комплексний характер і реалізуватися шляхом проведення занять різної форми: індивідуальних, підгрупових, фронтальних та інтегрованих.

На індивідуальних заняттях логопед повинен зосередитися на формуванні фонематичного сприймання, розвитку артикуляційної моторики, постановці та автоматизації звуків, а також на корекції порушених мовленнєвих і пізнавальних функцій.

Під час планування занять рекомендовано інтегрувати ігрові завдання з конкретною лексичною темою (наприклад, «Світ тварин», «Пори року»,

«Транспорт» тощо). Ігрові ситуації необхідно створювати таким чином, щоб діти могли перевтілюватися у казкових персонажів, тварин або героїв знайомих мультфільмів. Такий підхід активізує творчу уяву, сприяє розвитку фантазії, емоційної виразності мовлення та розширює словниковий запас дитини.

Підгрупові заняття мають бути орієнтовані на розвиток зв'язного мовлення, закріплення правильного звукотворення та збагачення лексико-граматичних структур. До їхнього змісту доцільно включати елементи психогімнастики, вправи на дихання, голосові вправи, ігри для розвитку дрібної моторики та зосередженості уваги. Такі завдання комплексно впливають на психофізичний розвиток дитини, сприяють зняттю напруження, підвищенню інтересу до навчання та мовленнєвої активності.

На фронтальних заняттях необхідно працювати із тими звуками, які всі діти вимовляють правильно. Ці заняття повинні мати чітку структуровану побудову, що передбачає логічну послідовність етапів і взаємозв'язок між ними. Для підтримки інтересу й залучення дітей до активної участі доцільно використовувати:

- казкові сюжети,
- персонажів народного фольклору,
- фрагменти літературних творів,
- сюжетно-дидактичні ігри,
- тематичні ілюстрації
- героїв анімаційних фільмів тощо.

Такий матеріал забезпечує всебічний розвиток дитини та робить заняття емоційно насиченими.

Вся корекційно-виховна робота має:

- ґрунтуватися на вимогах чинних корекційних програм, затверджених Міністерством освіти і науки України;

- завдання логопедичної роботи мають формуватися на основі попереднього аналізу структури мовленнєвого порушення у кожної дитини, а

також з урахуванням її збережених і компенсаторних можливостей;

– робота з корекції та розвитку мовлення має проводитися з дотриманням логіки онтогенетичного розвитку: від простого до складного, з поступовим ускладненням навчального матеріалу та методичних прийомів;

– вкрай важливо спиратися на вже наявні в дитини мовленнєві навички, сформовані спонтанно або в результаті попередньої корекційної допомоги.

Отже, основна мета корекційно-виховної роботи полягає не лише у виправленні мовленнєвих порушень, а й у всебічному розвитку особистості дитини: формуванні комунікативної компетентності, соціалізації, розвитку інтересу до спілкування з однолітками та дорослими, формуванні позитивного ставлення до мовленнєвої діяльності. Тому логопедичні заняття мають бути не лише корисними, а й цікавими та мотиваційно привабливими для дошкільників. У цьому контексті доцільним і ефективним є використання ігрових методів, які сприяють активному залученню дітей до мовленнєвої діяльності, створюють позитивний емоційний фон та забезпечують цілісне засвоєння мовленнєвого матеріалу дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ.

3.3. Організація ігрової діяльності в освітньому процесі

Ігрова діяльність займає центральне місце в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Для дошкільників, які мають мовленнєві порушення вона є не лише провідною формою діяльності, а й ефективним інструментом корекції, навчання та розвитку. Завдяки емоційній забарвленості, доступності та природності, гра створює сприятливі умови для формування мовленнєвих умінь і навичок, зокрема зв'язного мовлення.

Як свідчить практика, ігри та ігрові вправи з елементами розвитку зв'язного мовлення не обмежуються лише логопедичними чи мовленнєвими заняттями – вони пронизують усі види освітньої діяльності. Це дає змогу підтримувати мовленнєву активність протягом усього дня, інтегрувати мовлення у різні життєві ситуації, що сприяє його автоматизації та переносу в

повсякденне спілкування.

Так, у самостійній ігровій діяльності дітей широко використовуються настільно-друковані ігри, театр, конструкторські та сюжетно-рольові ігри. В процесі цих ігор діти мають змогу самостійно ініціювати мовлення, формулювати власні висловлювання, питання, репліки в діалозі, що є важливим кроком до мовленнєвої самостійності. Завдання вихователя та логопеда – створити умови, за яких ці ігри сприятимуть саме розвитку мовлення, зокрема розгортанню зв'язних висловлювань.

З точки зору Т. Швець, однією з ключових умов є постійна комунікація дорослого з дитиною. Регулярна та доброзичлива взаємодія між вихователем (логопедом) і дошкільником сприяє формуванню довірливих стосунків. У такій атмосфері дитина охоче вступає в діалог, ставить питання, формулює висловлювання, що є основою розвитку зв'язного мовлення. Довіра до дорослого забезпечує відкритість дитини та бажання ділитися враженнями, емоціями, розповідями.

Ще однією важливою умовою, за Т. Швець, є забезпечення комунікативної взаємодії між дітьми. У вільних іграх в міні-групах, діти мають можливість ставити запитання, пояснювати свої дії, домовлятися, грати за спільними правилами – усе це природним чином стимулює мовлення.

Не менш важливою умовою є наявність достатньої кількості якісного ігрового та дидактичного матеріалу. Це можуть бути настільно-друковані ігри, іграшки, сюжетні картки, ляльковий театр, конструктори, книжки з яскравими ілюстраціями тощо. Завдання дорослого – забезпечити таке ігрове середовище, яке спонукатиме дитину до мовленнєвої активності, буде зрозумілим і привабливим. Матеріали повинні відповідати не лише віковим, а й індивідуальним мовленнєвим можливостям дитини, бути знайомими та варіативними.

Остання, але не менш важлива умова – вплив педагога на вибір гри та підтримка ініціативи дитини. Педагог не має нав'язувати конкретний сценарій, але може спрямувати діяльність дитини, поставивши цікаве

запитання, запропонувавши новий ігровий елемент або персонаж. Він також може мотивувати дитину обдумати тему гри, логічно її побудувати, добрати слова для ролей. Таке ненав'язливе керування допомагає дітям навчитися структурувати мовлення, послідовно передавати думки, будувати діалоги – усе це є базою для формування зв'язного мовлення (Т. Швець, 2022).

Під час занять з ознайомлення з навколишнім світом, основ математики або художньої творчості активно застосовуються дидактичні та сюжетні ігри з мовленнєвими завданнями.

Так, на заняттях з математики дітям пропонується описати предмет, порівняти його, сформулювати логічний висновок або придумати коротку історію, що вимагає побудови зв'язного висловлювання. Наведемо приклади таких ігор:

1. Гра «Скільки стало?» формує вміння рахувати предмети в межах 10, розвивати навички додавання і віднімання в ігровій формі; стимулює дітей до висловлювань, побудови поширених речень («Було 4 яблука, одне з'їли – залишилось 3»), удосконалює зв'язне мовлення.

2. Гра «Магазин» уточнює та закріплює кількісні уявлення, спонукає до діалогічного мовлення, вправляє у використанні числівників у мовленні («Я купив три банани», «Скільки коштує одне морозиво?»); розвиває вміння складати короткі зв'язні висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації.

3. Гра «Великий – менший – найменший» навчає порівнювати предмети за розміром; розвиває вміння описувати об'єкти за величиною в порівняльній формі («Цей ведмедик більший, ніж той»); активізує у мовленні прикметники.

4. Гра «Чарівний мішечок» розвиває уміння розпізнавати геометричні фігури на дотик; формує вміння описувати предмет, називати його форму, колір, призначення («Це кругле, тверде, схоже на м'яч»); стимулює розгорнуте мовлення з опорою на сенсорне сприйняття.

5. Гра «Знайди, де заховано» формує просторові уявлення (під, за, над, між, перед, у середині тощо); розвиває вміння описувати просторове розташування об'єктів у реченнях («М'яч захований під столом»); активізує

вживання прийменників і розгорнутих мовленнєвих конструкцій.

б. Гра «Як ми провели день» не тільки розвиває часові уявлення (ранок, день, вечір, ніч), а й формує вміння описувати послідовність подій; стимулює зв'язне мовлення у формі оповідання («Спочатку ми снідали, потім грали, а ввечері дивились мультики») тощо.

На заняттях з ознайомлення з навколишнім світом можуть бути використані наступні ігри:

1. Гра «Хто де живе?», яка узагальнює знання дітей про тварин і місця їхнього проживання, активізує тематичний словник, розвиває вміння будувати розгорнуті речення. Під час гри дітям пропонують картинки із зображенням диких та свійських тварин, а також середовища їхнього проживання (ліс, поле, ферма, дім тощо). Необхідно правильно поєднати тварину з місцем, де вона живе, і побудувати речення на зразок: «Лисиця живе в лісі, вона ховається у норі», «Кіт живе в будинку, він любить спати на теплому пледі» тощо.

2. Гра «Розкажи, що спочатку, що потім» (тема: «День на фермі») формує навички послідовного викладу подій, збагачує лексичний запас з теми «домашні тварини», розвиває монологічне мовлення. Під час гри дітям пропонують серію сюжетних картинок, на яких зображено життя тварин на фермі протягом дня (наприклад, годування корів, збирання яєць тощо). Дитина має розташувати картинки у правильній послідовності та розповісти, що відбувалося спочатку, потім, і в кінці. Логопед допомагає формулювати повні речення, уточнює часові зв'язки між подіями.

3. Гра «Магазин овочів і фруктів» закріплює знання про овочі і фрукти, розвиває діалогічне мовлення, вміння ставити запитання й відповідати, будувати зв'язні висловлювання у контексті знайомої ситуації. Діти розігрують сюжетно-рольову гру: один – продавець, інші – покупці. У грі використовують іграшкові овочі, фрукти або картки. Діти мають називати, що купують, аргументувати вибір (наприклад, «Я куплю яблуко, бо воно соковите і солодке»), ставити запитання: «Скільки коштує морква?», «У вас є огірки?». Гра сприяє розгортанню мовленнєвої ситуації та тренуванню зв'язного

мовлення у формі діалогу.

Усі ці ігри ефективно інтегрують мовленнєвий розвиток у пізнавальні завдання і відповідають потребам дітей із ЗНМ.

Особливу роль у розвитку зв'язного мовлення відіграє ігровий підхід під час занять із мовленнєвого розвитку, а також індивідуальних логопедичних занять. Ігри-інсценізації, творчі мовленнєві вправи, складання розповідей за серіями малюнків або кубиками історій дозволяють дітям вчитися структурувати висловлювання, правильно добирати слова, будувати речення та розгорнуті тексти. Такі завдання активізують уяву, мислення, пам'ять та знижують рівень тривожності, що особливо важливо для дітей із ЗНМ.

Наприклад:

1. Гра-інсценізація «У лісі після дощу» формує вміння складати прості й складні речення, активізує тематичний словник (природа, погода, тварини), розвиває діалогічне мовлення. Діти розігрують ролі (їжак, зайчик, жабка, пташка тощо), які опинилися в лісі після дощу. Кожен герой має розповісти, що з ним сталося («Я їжак, я шукав грибочки, але намок і сховався під кущем»). Завдяки драматизації діти вчаться емоційно та зв'язно викладати думки.

2. Творча мовленнєва вправа «Закінчи історію» сприяє розвитку уяви, вміння логічно завершувати текст, добирати слова відповідно до контексту. Педагог читає дітям початок казкової чи побутової історії («Одного дня Петрик прокинувся і побачив...»), а діти по черзі додають продовження, створюючи спільну розповідь. Це стимулює розгортання зв'язного мовлення, формує навички побудови невеликих за обсягом текстів.

3. Гра «Склади розповідь за серією малюнків» (тема: «День у дитячому садку») формує навички послідовного викладу подій, розширює активний словник, вчить будувати зв'язні описи. Дітям пропонують 4–5 послідовних картинок (ранок, сніданок, заняття, прогулянка, відпочинок). Завдання – розповісти про події у правильній послідовності, будуючи повні речення. Наприклад: «Спочатку ми прийшли в дитячий садок. Потім снідали. Потім...».

4. Кубики історій Рорі розвивають зв'язне мовлення, логічне мислення, уяву, збагачують словниковий запас. Дитина кидає кубики із піктограмами, обирає послідовність і створює власну історію, використовуючи зображення як підказки.

Такі ігри сприяють не лише розвитку мовлення, а й емоційного інтелекту, уяви та комунікативних навичок – тобто забезпечують комплексний підхід до розвитку дитини з мовленнєвими труднощами.

Особливе значення в розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ мають індивідуальні логопедичні заняття, оскільки саме на них створюються оптимальні умови для цілеспрямованої корекційної роботи з урахуванням мовленнєвого рівня, темпу засвоєння матеріалу, психологічних особливостей кожної дитини. Такі заняття забезпечують гнучкість методичного підходу, можливість зосередити увагу на конкретних мовленнєвих труднощах і поступово розвивати зв'язне мовлення – від коротких реплік до розгорнутих висловлювань.

На індивідуальних заняттях логопед використовує спеціально підібрані ігрові вправи, які поєднують артикуляційні, лексико-граматичні та комунікативні завдання. Наприклад, вправи типу «Склади речення за картинкою», «Розкажи, що було далі», «Знайди помилку в історії» не лише активізують словниковий запас, а й стимулюють послідовне мовлення, розвиток логіки, уваги й пам'яті. Граючись, дитина не боїться помилитися, вільніше висловлює думки, а тому і результати таких занять є значно ефективнішими.

Використання візуальних опор – серій сюжетних картинок, предметних зображень, мініатюрних іграшок або кубиків історій – дозволяє дитині спиратися на конкретні образи, активізуючи і мовлення, і уяву. Логопед поступово ускладнює завдання: спочатку це побудова речення, потім – розповідь за малюнком, а згодом – створення самостійної історії. Важливо, щоб дорослий підтримував доброзичливу атмосферу, заохочував ініціативу дитини і формував мотивацію до комунікації.

Таким чином, ігровий підхід на індивідуальних логопедичних заняттях дозволяє максимально адаптувати завдання до потреб дитини, створює позитивне емоційне тло, сприяє формуванню мовленнєвої самостійності й розгортанню зв'язного мовлення в природній та цікавій для дошкільника формі.

Отже, ігрова діяльність повинна бути цілісно вплетена у весь освітній процес дошкільного закладу, виконуючи функції навчання, розвитку і корекції. Її систематичне й цілеспрямоване використання дозволяє створити природне мовленнєве середовище, в якому дитина не лише засвоює мовні норми, а й вчиться використовувати мовлення як засіб пізнання, спілкування та самовираження.

Висновки до розділу 3

Вивчення методичних аспектів використання ігрової діяльності з метою стимуляції розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ дозволило дійти наступних висновків:

1) аналіз існуючих методик та програм засвідчив, що успішна корекційна робота базується на поєднанні традиційних логопедичних підходів із сучасними ігровими технологіями, зокрема сторітелінгом, сюжетно-рольовими іграми, іграми з кубиками історій тощо;

2) методичні рекомендації, представлені у розділі, акцентують увагу на необхідності індивідуалізації ігрових завдань, структурованості занять, спрямованості ігор на розвиток конкретних мовленнєвих навичок, системності роботи, залученні різних видів діяльності та активної участі логопеда. Визначено, що лише за умови цілеспрямованого і методично обґрунтованого впровадження гри в логопедичну практику можна досягти якісного покращення зв'язного мовлення у дітей з мовленнєвими порушеннями;

3) в ході дослідження особливу увагу приділено вивченню підходів до організації ігрової діяльності в межах усього освітнього процесу. З'ясовано,

що ігри з розвитку мовлення пронизують не лише мовленнєві та логопедичні заняття, а й заняття з ознайомлення з навколишнім світом, елементарними математичними уявленнями, а також самостійну діяльність дітей. Це сприяє формуванню мовленнєвої активності в різних життєвих ситуаціях і поступовому набуттю мовленнєвої самостійності.

Таким чином, ігрова діяльність виступає універсальним інструментом, який не лише урізноманітнює навчання, а й створює сприятливі умови для розвитку зв'язного мовлення, ураховуючи індивідуальні особливості дошкільників із ЗНМ.

ВИСНОВКИ

У межах дослідження було реалізовано поставлені завдання, що дозволило ґрунтовно розкрити вплив ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

1. У процесі теоретичного аналізу було з'ясовано, що загальне недорозвинення мовлення – це стійке порушення мовленнєвого розвитку, яке охоплює всі компоненти мовленнєвої системи (фонетико-фонематичний, лексичний, граматичний) при збереженому інтелекті. Дане порушення вимагає систематичної і цілеспрямованої логопедичної корекції, що включає активізацію мовлення через різні форми діяльності.

2. Проаналізовано психологічні та педагогічні аспекти формування зв'язного мовлення у дошкільників. Доведено, що саме в дошкільному віці відбувається інтенсивне засвоєння мовленнєвих структур, розвиток уміння зв'язно висловлювати думки, розповідати, описувати, ставити запитання, тобто – формуються базові мовленнєві навички, які є основою для подальшого навчання у школі.

3. Ігрова діяльність визначена як провідний вид діяльності дошкільника, що володіє великим потенціалом у мовленнєвому розвитку. Проаналізовано різновиди мовленнєвих ігор, зокрема інсценізації, творчі мовленнєві ігри, ігри з кубиками історій, настільно-друковані ігри, сюжетно-рольові ігри тощо. Встановлено, що гра створює природне мовленнєве середовище, стимулює мовну ініціативу дитини та формує навички зв'язного мовлення.

4. Було здійснено експериментальне дослідження, спрямоване на вивчення впливу ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. На першому етапі було проведено констатуючий експеримент, в якому визначено мету, завдання, методики діагностики, критерії та рівні оцінювання, а також експериментальну базу – групу з восьми дітей віком 5,5–6,5 років.

У процесі діагностики було застосовано три різні методики:

- переказ прослуханого тексту,
- спостереження за вільним мовленнєвим спілкуванням,
- оцінка рівня комунікативності в грі.

Результати показали, що більшість дітей мали низький або середній рівень сформованості зв'язного мовлення на початку дослідження. Особливі труднощі спостерігалися в логіці висловлювань, послідовності передачі змісту, граматичному оформленні речень, ініціативності у спілкуванні та здатності підтримувати діалог.

Разом із тим, виконання завдань у формі ігрової діяльності показало більш позитивні результати: спостерігалось зростання мовленнєвої активності, підвищення ініціативи та зацікавленості дітей, зменшення напруженості у комунікації. Це свідчить про позитивний вплив гри як форми організації мовленнєвої взаємодії на розвиток комунікативних і зв'язних мовленнєвих умінь.

5. Розроблено методичні рекомендації з використання ігрових методів у логопедичній роботі з дошкільниками із ЗНМ. У них враховано необхідність індивідуалізації, мотиваційної привабливості, системності, а також поєднання гри з іншими видами діяльності (пізнавальною, творчою, руховою).

Узагальнення результатів дослідження показало, що цілеспрямоване використання ігрової діяльності значно підвищує ефективність логопедичної роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей з ЗНМ. Ігри виступають не лише способом навчання, а й засобом емоційного залучення, створення сприятливої атмосфери для мовленнєвих спроб, формування позитивної мотивації до спілкування.

Підсумки та перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою індивідуальних логопедичних маршрутів, подальшою адаптацією ігрових методик до умов інклюзивного середовища, застосуванням цифрових ігрових технологій (інтерактивні вправи, логопедичні додатки), а також вивченням впливу батьківської участі в ігровій мовленнєвій роботі з дитиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / наук. кер. А. М. Богуш. Київ : Освіта, 2021. 26 с.
2. Белова О. Б. Характеристика особливостей розвитку психічних процесів у дітей з нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. 2010. № 10 (197). С. 92–101.
3. Богуш А., Луцан Н. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Київ : «Слово», 2005. 720 с.
4. Ботвінова Т. В. Розробка та апробація програми педагогічного супроводу розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. 3-тє вид. Зб. наук. пр. : Педагогіка і психологія, 2017. 41–45 с.
5. Бойчук С. М Купрієнко А. В. Корекційна робота зі зв'язним мовленням у дітей з ЗНМ. Київ : Вид. дім «Слово», 2019. 116–118 с.
6. Брушневська І. М. Теоретичні аспекти вивчення мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку із ЗНМ. Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 16–17 травня 2017р). Луцьк, 2017. С.32–35.
7. Брушневська І.М. Закономірності використання ігрових прийомів у корекційно-розвивальному процесі з дітьми із порушеннями мовленнєвої діяльності. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2022. Вип. 52. Т. 1. С. 186–192.
8. Васильєва О. В. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення: методи та прийоми роботи. Методичні рекомендації, 2015. 55–59 с.
9. Войчак О. В. Розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення за допомогою

ігрової діяльності : методичні рекомендації, 2009. 86–90 с.

10. Гаврилова Н.С. Класифікації порушень мовлення. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2012. Вип. 19 (1). С. 327–349.

11. Голобродська А. М. Збірник «Дидактичні ігри та вправи для розвитку мовлення дітей» URL: <https://vseosvita.ua/library/zbirnik-didacticni-igri-ta-vpravi-dla-rozvitku-movlenna-ditej-174410.html>.

12. Голуб Н. М., Потамошнієва О. М., Хребтова Н. П. Диференційна діагностика мовленнєвих порушень: Методичні рекомендації з курсу «Логопедія». Харків : ХНУ імені Г. С. Сковороди, 2017. 240 с.

13. Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / за редакцією М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 272 с.

14. Грейліх О. О. Психологічні особливості розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019, Вип. 16. С. 91–97

15. Грибова О. Є. До проблеми визначення поняття «важкі порушення мови». Освіта. Наука. Інновації : Південний вимір, 2015. № 5. С. 59–74.

16. Дідкова Л. М. Теоретичне обґрунтування проблеми загального недорозвинення мовлення: історичний аспект. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. С. 127–132.

17. Дяченко В. О. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матеріали VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (15 лютого 2018 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. С. 70–73.

18. Закон України «Про дошкільну освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>.

19. Закон України «Про освіту осіб, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (спеціальну освіту)» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JFOZA00A>.

20. Зіганов М. Мнемотехніка. Запам'ятовування на основі візуального мислення. Київ : «Школа раціонального читання», 2020. 124 с.

21. Єлік А. В. Прийоми стимуляції мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку з порушенням мовленнєвого розвитку. Магістерські студії : альманах. Херсон : ХДУ, 2021. Вип. 21. С. 229–231.

22. Кабельнікова Н. Первинне недорозвинення мовлення у дітей (клінічний, психолінгвістичний та психолого-педагогічний аспекти): навчальний посібник. Херсон : Борисфен-про, 2017. 222 с.

23. Калмикова Л. О. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку : діагностико-розвивальна програма: монографія. Переяслав : ПП «СКД», 2016. 212 с.

24. Касілова Л. С. Корекційно-розвивальна робота з дітьми із загальним недорозвитком мовлення. Таврійський вісник освіти. 2013. № 3. С.56-60.

25. Кляп М. І. Окремі аспекти мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Scientific Journal «Virtus», 2018, № 20. С. 132–135.

26. Ковальова Т. А. Психолого-педагогічні аспекти розвитку зв'язного мовлення у дітей з загальним недорозвиненням мовлення. Вісник практичної психології та соціальної роботи, 2017. № 16. С. 42–44.

27. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ : ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с.

28. Куранова С. І. Основи психолінгвістики : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2019. 208 с.

29. Лесів А. А. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. Київ: Педагогічні науки, 2018. С. 103–110.

30. Максимчук Т. В. Досвід роботи на тему «Прийоми мнемотехніки як

засіб формування зв'язного мовлення у дошкільників». Житомир : ЖЦРД № 55. 2024.

31. Марченко І. С. Спеціальна методика розвитку мовлення: навчальний посібник для студентів ВНЗ. Спеціальність : корекційна освіта (логопедія). Вид.3-є, перер. та доп. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 312 с.

32. Мельник І. В. Застосування ігрової діяльності у педагогічному процесі розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. Острог : наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька акад.». Серія «Психол. науки», 2018. 73–78 с.

33. МКХ-10. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_кодів_МКХ-10.

34. Основи дефектології та логопедія: навчально-методичний посібник / уклад. Л.Д. Бегас. Умань : Візаві, 2013. 123 с.

35. Пугакова В. Ф. Порушення лексичної і граматичної сторони мовлення в дітей із ЗНМ. Логопед. 2011. № 5. С. 17–24.

36. Риндіна Є. Ю. Ревуцька О. В. Технології логопедичного обстеження. Бердянськ : БДПУ, 2018. 238 с.

37. Рібцун Ю. В. Понятійно-термінологічний словник. Логопедія. Логопсихологія : довідкове видання. Київ : ІСПП, 2022. 240 с.

38. Рібцун Ю. В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. Харків : «Основа», 2012. 239 с.

39. Рібцун Ю. Гра як засіб мовленнєвого розвитку молодших дошкільників із ЗНМ. Теорія і практика сучасної логопедії. Київ : Актуальна освіта, 2004. С. 150–165.

40. Савінова Н. Коригування мовлення дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2005. 247 с.

41. Соботович Є. Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Дефектологія, 2002. №3. С. 12–16.

42. Соботович Є. Ф. Вибрані праці з логопедії. Київ: Видав. дім Дмитра Бураго, 2015. 308 с.

43. Спеціальна педагогіка з історією логопедії: навчально-методичний

посібник / укл. О. В. Чепка. Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. 103 с.

44. Стахова Л. Л., Кравцова І. В. «Програма «Корекційно-розвиткова робота з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення». Тернопіль : Мандрівець, 2023. 80 с.

45. Степанова О. Формування зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення у спеціальних закладах освіти. Нова педагогічна думка, 2021. № 1(105). С. 120–123.

46. Тищенко В. В. Загальний недорозвиток мовлення: перспективи подальших досліджень. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. 2017. Вип. 23(2). С. 396–405.

47. Тищенко В. В. Патогенез загального недорозвитку мовлення нез'ясованої етіології: психолінгвістичний аналіз проблеми. Науковий часопис. Корекційна педагогіка, 2016. № 2, С. 554–557.

48. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення : програм.-метод. комплекс. Київ : Актуальна освіта, 2018. 103 с.

49. Феденко О. О., Стахова Л. Л. Профілактика порушень мовленнєвого розвитку у дітей дошкільного віку. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (15 лютого 2018 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2017. С. 130–133.

50. Хрестоматія з логопедії: Історичні аспекти / заг. ред. М. К. Шеремет, І. В. Мартиненко. 2-ге вид., зм. і доп. Київ : КНТ, 2008. 380 с.

51. Чекан О., Барна Х., Касьяненко О. Концептуальні засади розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в ігровій діяльності. Acta Paedagogica Volynienses, 2022. № 3. С.145–150.

52. Чепурний Г. Мнемотехніка як технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 208 с.

53. Черніченко Л. А. Досвід інноваційної діяльності логопедів дошкільних навчальних закладів в умовах інклюзивної освіти. Наукові

записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. 2017. Вип. 156. С. 239–243.

54. Шеремет М. К., Ревуцька О. В. Логопедія : навчальний посібник. Київ : «Слово», 2009. 244 с.

55. Шеремет М. К., Коломієць Ю. В. Нейропсихологічні засади формування мовлення у дітей із ТПМ. Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки, 2012. Вип. 3. С. 384–393.

56. Швець Т. А. Організація мовленнєво-ігрової діяльності здобувачів дошкільної освіти в контексті розвитку мовлення особистості дитини. Педагогічні науки, 2022. № 99. С. 25–29.

57. Яремчук О. Я, Кравченко К. Л. Загальне недорозвинення мовлення у дошкільників: особливості вияву та психокорекційна робота. 17-те вид. Кам'янець-Подільський. Вісн. практ. психології та соц. роботи, 2019. С. 219–227.

58. Яковенко А. О. Загально-дидактичні аспекти дослідження мовленнєвої готовності до навчання у школі старших дошкільників. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 24-те вид. Одеса : Корекц. педагогіка та спец. психологія, 2013. 273–277 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Текст до діагностичного завдання № 1

Казка В. Сухомлинського «Сонце і сонечко»

Восени заховалось Сонечко під корою дерева. Спить собі комашка, не страшні їй ні морози люті, ні вітри студені. Спить Сонечко, і сниться йому теплий сонячний день, легенька хмарка на блакитному небі, яскрава веселка.

Серед зими трапилась тепла сонячна днина. Тихо в лісі, вітру немає. Нагріло сонце міцну кору. Жарко стало Сонечкові. Прокинулась комашка, солодко позіхнула, визирнула з-під кори. Хотіла вже було розправити крильця й полетіти, та сонце застерегло:

– Не вилазь, Сонечку! Сховайся у свою теплу постіль. Рано тобі ще літати – загинеш. Мої промені теплі, та мороз підступний – уб'є тебе. Ще будуть і завірюхи, й вітри холодні, й морози тріскучі.

Сонечко послуhalось доброго слова. Подихало свіжим повітрям і залізло знову в свою теплу постіль.

Додаток Б

Добірка сюжетно-рольових ігор, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ

Назва гри	Мета	Ролі	Ігровий матеріал	Хід гри
«Салон краси»	розширити і закріпити знання дітей про роботу в «Салоні краси», викликати бажання виглядати красиво, виховувати культуру поведінки в громадських місцях, повагу, ввічливе ставлення до старших і один до одного; розвивати навички побудови діалогу.	Перукар, майстер манікюру, майстер косметичного кабінету, касир, прибиральниця, клієнти.	дзеркало, набір гребінців, бритва, ножиці, машинка для стрижки волосся, фен для сушіння, лак для волосся, одеколон, лак для нігтів, дитяча косметика, альбом зі зразками зачісок, фарба для волосся, халати, пелеринки, рушники, каса, чеки, гроші, швабра, відро.	Перукар мие волосся, зачісує, робить стрижки, фарбує волосся, голить, освіжає одеколоном. Майстер манікюру робить манікюр, покриває нігті лаком, дає рекомендації по догляду. Майстер косметичного кабінету робить масаж обличчя, протирає лосьйоном, змащує кремом, фарбує очі, губи і ін. Касир вибиває чеки. Прибиральниця підмітає, змінює використані рушники, серветки. Відвідувачі чемно вітаються з працівниками салону, просять надати послугу, радяться з майстрами, платять в касу, дякують за послуги.
«Поліклініка»	викликати у дітей інтерес до професії лікаря. Формувати вміння творчо розвивати сюжет гри.	Лікар, медсестра, хворий.	халат і шапочка лікаря, халати і шапочки для медсестер, медичні інструменти (градусник, шприц,	Лікар приймає хворих, уважно вислуховує їхні скарги, задає питання, слухає, дивиться горло,

	Закріпити назви медичних інструментів: фонендоскоп, шприц, шпатель Виховувати чуйне, уважне ставлення до хворого, доброту, чуйність, культуру спілкування; розвивати навички побудови діалогу.		шпатель) бинт, зеленка, вата, гірчичники, картки пацієнтів, вітаміни.	робить призначення. Медсестра робить уколи, дає ліки, вітаміни, ставити гірчичники, змащує ранки, забинтовують. Хворий приходить на прийом до лікаря, розповідає, що його турбує, виконує рекомендації
«Бібліотека»	навчати дітей реалізовувати і розвивати сюжет гри; створювати інтерес до роботи в бібліотеці; ознайомлювати з правилами користування книгою; пробуджувати у дітей інтерес і любов до книг; виховувати дбайливе ставлення до них; розвивати навички побудови діалогу.	бібліотекар, читачі.	книги, формуляри	Педагог показує і розповідає дітям, що робить бібліотекар: він видає книги, записує назву в особистий формуляр, приймає книги, стежить за їх збереженням тощо. Також потрібно оглянути з дітьми читальну залу і пояснити її призначення: товсті книги дозволяється брати для читання додому, а журнали, газети і книжки-малюк можна читати в читальному залі.
«Дитяче кафе»	формувати позитивні взаємини між дітьми; розвивати комунікативні та творчі здібності у дітей, інтерес до сюжетно - рольовій грі; закріплювати	кухар, офіціант прибиральниці, відвідувачі.	Ковпак і фартух кухаря, форма офіціанта, скатертини для столів, підноси, візки, папки - меню з картинками, муляжі пластмаси і з солоного тіста тістечок, булочок,	Вихователь розподіляє ролі між дітьми, одягаючи кожному форму. При цьому вихователь може запитувати: «Хто хоче бути офіціантом,

	<p>знання дітей про працю кухаря, офіціанта, прибиральниці; вчити правильно сервірувати стіл, дотримуватися правил етикету; розвивати навички побудови діалогу.</p>		<p>пиріжків, фруктів, ягід, овочів і т. д.; іграшкова столовий та кухонний посуд; серветки паперові та текстильні; маленькі вазочки з квітами для декору столів; ручки і блокноти для запису замовлень; віник, совок, швабра для прибиральниці; халат для прибиральниці.</p>	<p>кухарем, прибиральницею ? А ви, (вихователь звертається до решти дітям) будете гостями нашого кафе, займайте місця за столиками. (Звернути увагу на те, щоб хлопчики доглядали за дівчатами, пропонуючи їм сісти першими). Діти самостійно розвивають сюжет, будують діалоги.</p>
--	---	--	--	--

Додаток В

Добірка дидактичних ігор спрямованих на накопичення активного словника в дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ

№ з/п	Назва гри /вправи	Мета гри / вправи	Правила	Методичні вказівки щодо організації та проведення гри
1.	«У іграшковому магазині»	Закріпити знання дітей про назви дитячих іграшок (лялька, вантажна машина, м'яч, пірамідка, дзига), її зовнішній вигляд, використання в грі; учити описувати іграшку; розвивати увагу; виховувати культуру спілкування.	1. Відгадати іграшку за словесним описом логопеда. «Купує» іграшку дитина, яка першою впізнала її за описом.	Логопед розміщує іграшки так, щоб діти їх не бачили. Описуючи іграшку, він називає її характерні особливості зовнішнього вигляду, використання в грі. Діти мають впізнати іграшку за описом дорослого.
2	«Вгадай транспорт»	Закріпити знання дітей про назви транспорту, його зовнішній вигляд, учити описувати транспорт; розвивати увагу; виховувати культуру спілкування.	Для гри необхідно надрукувати ілюстрації, що зображають силуети різних транспортних засобів. Завдання гравців – дізнатись по силуету, яка машина зображена.	Логопед розкладає картинки лицьовою стороною донизу. Діти обирають лист, перевертають його, кажуть, що бачать. Можна зробити змагання для 2-3 учасників: логопед називає машину, діти знаходять силует. Переможець – перший, хто вкаже на правильне зображення.
3	«Четвертий зайвий» (Одяг)	Закріпити знання дітей про назви одягу, його використання; розвивати увагу; виховувати культуру спілкування.	Діти стають у коло, логопед – до центру. Він кидає м'яч кожному вихованцю по черзі, називає чотири слова. Дитина, спіймавши м'яч, повинна сказати, яке зайве слово. Той, хто не дає відповідь	Приклади поєднань слів для гри: сарафан – шорти – кухоль – рукавиці; спідниця – пальто – майка – щітка; плащ – гаманець – джинси – шкарпетки;

			вибуває з ігрового кола. Переможцем стає останній.	подушка – жилет – джемпер – шуба.
4	«Що в мішку?»	Закріпити знання дітей про назви посуду, його використання; розвивати увагу; виховувати культуру спілкування	Логопед кладе у мішок різні види посуду з дитячого набору. Пропонує кожному вихованцю опустити в мішок руку, дістати предмет, назвати його: чайник, виделка, ложка, ніжик, сковорідка, каструля, тарілка.	В кінці вправи діти вказують, що всі ці предмети називаються разом – посуд.
5	«Де живе їжа?»	Закріпити знання дітей про назви посуду та кухонного обладнання, їхнього використання; розвивати увагу; виховувати культуру спілкування	Логопед розповідає, що кожен продукт на кухні має будинок, в якому зберігається. Діти намагаються назвати місця зберігання їжі: хліб – хлібниця; чай – чайник; цукор – цукорниця; сіть - сільничка; салат – салатниця тощо.	Логопед слідкує за правильністю назв.
6	«Моя кімната»	Виявити уявлення кожної дитини про те, якою має бути її кімната. Повторити назв предметів та меблів картку.	Матеріал. Аркуші паперу різного кольору («порожні кімнати») - по одному на кожну дитину; картки із зображенням меблів різних кольорних відтінків, іграшок, фіранок (темних та світлих тонів); картки, що зображують кімнатні рослини, домашні тварини, книги, комп'ютер і т.д. Завдання; облаштувати свою кімнату.	1. Логопед проводить коротку розмову на тему. 2. Діти самостійно працюють за завданням, потім по черзі розповідають, чому вибрали ту чи іншу. 3. Наприкінці гри підбивається підсумок. Виграє той, хто швидше за інших впорається із завданням і зможе правильно назвати всі використані предмети.